

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
Факультет міжнародного туризму та економіки
Кафедра туристичного, готельного та ресторанного бізнесу

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Виконав: студент II курсу, групи МТЕ-112м

Спеціальності 242 Туризм

(код і найменування спеціальності)

Освітня програма Туризмознавство

ПАЩЕНКО В.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник МАМОТЕНКО Д.Ю.

(прізвище та ініціали)

Рецензент _____

(прізвище та ініціали)

Запоріжжя – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Запорізька політехніка»

Інститут, факультет Міжнародного туризму та економіки

Кафедра Туристичного, готельного та ресторанного бізнесу

Ступінь вищої освіти Другий (магістерський) рівень

Освітньо-кваліфікаційний рівень магістр

Спеціальність 242 Туризм
(шифр і назва)

Освітня програма (спеціалізація) Туризмознавство
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри ТГРБ

Валентина ЗАЙЦЕВА

«__» _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

ПАЩЕНКО Владислав Віталійович
(прізвище, ім'я по батькові)

- Тема роботи (проекту) Державне регулювання туристичної діяльності в Україні
керівник роботи (проекту) МАМОТЕНКО Д.Ю., к.е.н., доцент,
затвердженні наказом вищого навчального закладу від 18 жовтня 2023 року № 397
- Строк подання студентом роботи (проекту) 01.12.2023 р.
- Вихідні дані до роботи (проекту) в роботі використано нормативно-правову базу України, статистичні дані Державної служби статистики, аналітичні звіти, підручники, навчальні посібники, монографії, наукові публікації, матеріали науково-практичних конференцій, Інтернет-джерела
- Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
Розділ 1. Теоретичні основи державного регулювання туристичної діяльності. Розділ 2. Аналіз системи державного регулювання туристичної сфери. Розділ 3. Напрями вдосконалення та розвитку державної політики туристичної діяльності України.
- Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
8 таблиць, 3 рисунка

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	МАМОТЕНКО Д.Ю., доцент каф. ТГРБ	01.09.2023	02.09.2023
2	МАМОТЕНКО Д.Ю., доцент каф. ТГРБ	23.09.2023	25.09.2023
3	МАМОТЕНКО Д.Ю., доцент каф. ТГРБ	16.10.2023	18.10.2023
Нормо контроль	ГРЕСЬ-ЄВРЕЙНОВА С.В., доцент каф. ТГРБ	28.11-10.12.2023	

7. Дата видачі завдання 1 вересня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	20.08-01.09.2023	виконано
2	Вивчення літературних джерел	01.09-10.09.2023	виконано
3	Збір матеріалу на кваліфікаційну роботу	01.09-01.10.2023	виконано
4	Групування та аналіз зібраного матеріалу	01.09-11.10.2023	виконано
5	Виконання першого розділу	01.10.2023	виконано
6	Виконання другого розділу	20.10.2023	виконано
7	Виконання третього розділу	05.11.2023	виконано
8	Формування висновків та рекомендацій	06-09.11.2023	виконано
9	Оформлення кваліфікаційної роботи	10-11.11.2023	виконано
10	Перевірка роботи на плагіат	12-15.11.2023	виконано
11	Перевірка роботи керівником	16-20.11.2023	виконано
12	Одержання відгуку та рецензії	22-23.11.2023	виконано
13	Попередній захист кваліфікаційної роботи	16-20.11.2023	виконано
14	Подання роботи на кафедру	01.12.2023	виконано
15	Захист кваліфікаційної роботи	15.12.2023	виконано

Студент

(підпис)Владислав ПАЩЕНКО
(ім'я та прізвище)

Керівник роботи (проекту)

(підпис)Дар'я МАМОТЕНКО
(ім'я та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 100 с., 3 рис., 8 табл., 1 додаток, 55 джерел.

Об'єкт дослідження – державна політика туристичної сфери України.

Мета роботи – дослідження державного регулювання туристичної діяльності України та визначення напрямів розвитку державної політики туристичної діяльності України.

Методи дослідження: діалектичний метод, метод теоретичного узагальнення, системного аналізу та синтезу, порівняльного аналізу, структурний метод, статистичні методи, метод спостережень.

В першому розділі кваліфікаційної роботи висвітлено теоретичні основи та уточнено сутність туристичної політики як основи регулювання туристичної діяльності; визначено складові державного регулювання туристичної діяльності; описано засоби державного регулювання туристичної діяльності. В другому розділі кваліфікаційної роботи проведено аналіз міжнародного досвіду застосування основних підходів регулювання у сфері туризму та визначено особливості системи державного регулювання туристичної діяльності України. Третій розділ кваліфікаційної роботи містить концептуальні засади сучасної моделі державного регулювання туризму в Україні. У третьому розділі також запропоновано напрями вдосконалення регулювання розвитку туристичної діяльності в Україні.

Одержані результати кваліфікаційної роботи можуть бути використані як у державно-управлінській сфері, так і у законотворчому процесі. Вони дають також змогу центральним і місцевим органам виконавчої влади підвищити важелі свого впливу на різноманітні аспекти туристичної діяльності в Україні.

ТУРИЗМ, ТУРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ТУРИСТИЧНА ПОЛІТИКА, ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ, ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ, УКРАЇНА, СУЧАСНИЙ СТАН, РОЗВИТОК, МОДЕЛЬ.

АНОТАЦІЯ

Пашенко В. В. Державне регулювання туристичної діяльності в Україні. – Кваліфікаційна робота.

У роботі розглянуто теоретичні основи державного регулювання туристичної діяльності; проаналізовано міжнародний досвід застосування основних підходів регулювання у сфері туризму; висвітлено систему регулювання державної політики туристичної сфери України; визначено напрями вдосконалення та розвитку державної політики туристичної діяльності України.

Ключові слова: туризм, туристична діяльність, туристична політика, державне регулювання, правове регулювання, Україна, сучасний стан, розвиток, модель.

ANNOTATION

Pashchenko V. V. State regulation of tourism activities in Ukraine. – Qualifying work.

The paper examines the theoretical foundations of state regulation of tourist activity; the international experience of applying the main regulatory approaches in the field of tourism was analyzed; the system of regulating the state policy of the tourism sphere of Ukraine is highlighted; the directions of improvement and development of the state policy of tourist activity of Ukraine are determined.

Keywords: tourism, tourist activity, tourism policy, state regulation, legal regulation, Ukraine, current state, development, model.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ДАРТ – Державне агентство розвитку туризму

див. – дивитися

ЗМІ – засоби масової інформації

ін. – інше

кіл-ть – кількість

млн. – мільйон

млрд. – мільярд

р., рр. – рік, роки

рис. – рисунок

т.д. – так далі

т.п. – тому подібне

т.ч. – тому числі

табл. – таблиця

тис. – тисяча

у т. ч. – у тому числі

чол. – чоловік

% – відсоток

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	11
1.1. Туристична політика як основа регулювання туристичної діяльності	11
1.2. Визначення та складові державного регулювання туризму	21
1.3. Засоби державного регулювання туристичної діяльності	28
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ	32
2.1. Міжнародний досвід застосування основних підходів регулювання у сфері туризму	32
2.2. Державне регулювання туризму в країнах Європейського Союзу	42
2.3. Особливості системи державного регулювання туристичної діяльності України	49
Висновки до розділу 2	61
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ	63
3.1. Концептуальні засади сучасної моделі державного регулювання туризму в Україні	63
3.2. Напрями вдосконалення регулювання розвитку туристичної діяльності в Україні	69
Висновки до розділу 3	75
ВИСНОВКИ	77
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	80
ДОДАТКИ	86
Додаток А	87

ВСТУП

Актуальність. Здійснення туристичної діяльності базується на чіткій правовій основі, яку становить Конституція України, міжнародно-правові акти у сфері туристичної діяльності, Закон України «Про туризм» – як спеціальний нормативно-правовий акт, галузеве законодавство та підзаконні нормативно-правові акти у сфері туризму.

Туристична галузь в Україні займає невисокі позиції серед інших секторів економіки, і розвиток її діяльності гальмується за багатьох причин: нерозвинена нормативно-правова база; неналежна якість туристичних продуктів та послуг; недостатня популяризація внутрішнього українського туристичного відпочинку; економічна та політична нестабільність; недостатній контроль легітимності виконання процедур сертифікації, стандартизації у функціонуванні сфери гостинності; відсутність чітко сформованої стратегії розвитку туризму та ін. Належне функціонування та розвиток туристичної галузі в Україні може стати можливим завдяки впровадженню ефективного державного регулювання.

Від ефективності державного регулювання розвитку різних сфер економіки, як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях, залежить швидкість її трансформації до стандартів ЄС. За таких умов дедалі більшого значення набуває наукове обґрунтування формування сприятливого фінансово-економічного, правового та інформаційного середовища для розвитку туристичного бізнесу в регіонах України, усунення на основі державного регулювання найбільш суттєвих недоліків ринку послуг туризму, що спостерігаються в українській дійсності.

Вивченню питання державного регулювання туристичної діяльності приділяло увагу багато дослідників, зокрема: Н. Багров [16], М. Біль [17], Г. Третяк, О. Крайник [18], Б. Вихристенко [19], В. Воротін [20], С. Галасюк [21], В. Герасименко [22], І. Кравчук [31, 32], О. Михайлюк [27], В. Савченко [38], Т. Ткаченко [39], І. Черниш [42], В. Шведун [43], Е. Щепанський [44] та ін.

Мета кваліфікаційної роботи – дослідження державного регулювання туристичної діяльності України та визначення напрямів розвитку державної політики туристичної діяльності України.

Відповідно до мети поставлені і вирішені такі завдання:

- дослідити теоретичні основи державного регулювання туристичної діяльності;
- проаналізувати міжнародний досвід застосування основних підходів регулювання у сфері туризму та систему регулювання державної політики туристичної сфери України;
- визначити напрями вдосконалення та розвитку державної політики туристичної діяльності України.

Об'єкт дослідження – державна політика туристичної сфери України.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні аспекти державного регулювання туристичної діяльності України.

У процесі дослідження використано: діалектичний метод і загальнонаукові методи пізнання: метод теоретичного узагальнення при розгляді особливостей державної політики туристичної сфери України; системного аналізу та синтезу при дослідженні міжнародного досвіду застосування основних підходів регулювання у сфері туризму; порівняльного аналізу при висвітленні державного регулювання туризму в країнах Європейського Союзу а також структурний метод, статистичні методи, метод спостережень.

Інформаційну базу дослідження становлять: нормативно-правова та законодавча база України, підручники, навчальні посібники, наукові статті, монографії, матеріали конференцій, форумів, семінарів, дані статистичної та фінансової звітності, Інтернет-ресурси, сайти компаній, власні дослідження.

Наукова новизна роботи полягає у доповненні змісту систематизації світового досвіду підтримки туристичного сектору державними органами та у розробці концептуальних засад проєкту моделі централізованого регулювання туризму в Україні, використовуючи позитивний досвід Хорватії з

функціонування Міністерства туризму.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони розширюють наукову базу дослідження розвитку туристичної сфери України, її державного регулювання. Результати дослідження можуть бути використані як у державно-управлінській сфері, так і у законотворчому процесі в галузі туризму. Вони дають також змогу центральним і місцевим органам виконавчої влади підвищити важелі свого впливу на різноманітні аспекти туристичної діяльності в Україні.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні результати дослідження доповідалися й обговорювалися на II Міжнародній науково-практичній конференції «Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства» (м. Запоріжжя, 2023 р.) [55] за результатами яких опубліковано тези доповідей.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку посилань (55 найменувань) та додатку (1 позиція). Загальний обсяг роботи становить 100 сторінок комп'ютерного тексту, основний зміст роботи викладено на 79 сторінках. Робота містить 8 таблиць та 3 рисунка.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Туристична політика як основа регулювання туристичної діяльності

Одним з центральних понять в туристичній галузі є поняття туристичної політики. Воно лежить в основі механізму управління сферою туристичних послуг на національному, регіональному та місцевому рівнях. Тому перш ніж перейти до розгляду методологічних питань регулювання сфери туризму, необхідно визначитись з тим, що собою уявляє туристична політика, з яких елементів вона складається, хто є її суб'єктом і що є об'єктом; на яких рівнях вона застосовується тощо.

Поняття «туристична політика» бере свій початок з того часу як туризм перетворився у масове соціально-економічне явище та став відігравати важливу роль в економіці багатьох країн, в тому числі і в Україні. За своїм етимологічним походженням воно пов'язано з грецьким словом «polis», за допомогою якого у стародавній Греції визначався простір, де стикаються різноманітні інтереси, і, відповідно, потребують термінового вирішення проблеми регулювання певних суспільних відношень.

В. Г. Герасименко визначив туристичну політику як «систему методів, дій та заходів соціально-економічного, правового, зовнішньополітичного, культурного й іншого характеру, яка здійснюється державними і приватними організаціями, асоціаціями і установами, що відповідають за туристичну діяльність з метою регулювання і координації туристичної галузі, створення умов для розвитку туризму» [22].

Сучасне визначення «туристична політика» – це сукупність стратегій, принципів, заходів та регулюючих заходів, які приймаються державою або іншими відповідальними організаціями для розвитку туризму та керування туристичною діяльністю в конкретній країні або регіоні.

Туристична політика має на меті просування туризму як економічної

галузі, залучення туристів, стимулювання розвитку туристичної інфраструктури та послуг, забезпечення сталого розвитку туризму і сприяння соціально-економічному зростанню. Основні складові туристичної політики наведені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Основні складові туристичної політики

Складова	Зміст
Розвиток інфраструктури	створення та модернізація готелів, транспортних засобів, аеропортів, доріг, комунікаційних мереж і інших об'єктів, необхідних для забезпечення комфортного перебування та переміщення туристів
Маркетинг і реклама	просування туристичного потенціалу країни або регіону, проведення рекламних кампаній, участь у туристичних виставках та подіях, створення туристичних інформаційних центрів та веб-сайтів для привертання уваги туристів
Ліцензування та регулювання	встановлення правил і процедур для туристичних підприємств, туроператорів, готелів і туристичних послуг з метою забезпечення якості та безпеки послуг, а також захисту прав туристів
Залучення інвестицій	сприяння приватним інвестиціям у туристичну галузь, створення сприятливих умов для розвитку туристичних підприємств та підтримка ініціатив, спрямованих на розвиток туристичної інфраструктури
Розвиток туристичних продуктів	розробка нових туристичних маршрутів, видів туризму та послуг, залучення туристів з різних сегментів ринку, включаючи економічний, екологічний, культурний та спортивний туризм
Підтримка малих та середніх підприємств	створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу в туристичній галузі, надання фінансової та консультаційної підтримки, підвищення рівня професійної підготовки та кваліфікації працівників туристичної галузі
Стимулювання сталого розвитку туризму	забезпечення збалансованого розвитку туризму з урахуванням екологічних, соціальних та економічних факторів, розробка та впровадження програм і заходів з охорони навколишнього середовища та збереження культурної спадщини

Туристична політика є важливою складовою державної політики в багатьох країнах, оскільки туризм може значно підвищити соціально-економічний розвиток території та сприяти зростанню зайнятості, доходів та підприємництва.

На думку авторів [27], щоб розкрити сутність туристичної політики, доцільним скористатись системним підходом.

Туристична політика уявляється як певна система, що включає такі елементи: суб'єкт (носії політики), об'єкт, цілі, засоби або інструменти політики, політичні рішення і регуляторні дії.

Типовим для суб'єкта туристичної політики є те, що він:

- представляє інтереси певних громадських сил, які на конкретному історичному етапі очолюють владу в державі;
- володіє правами та повноваженнями для прийняття рішень і здійснення регуляторних дій;
- відіграє провідну роль при визначенні цілей політики як складової процесу регулювання і управління суспільним розвитком.

Коли розглядається сутність політики як системи, важливо мати на увазі, що суб'єкт знаходиться в основі розмежування її ієрархічного рівня на міжнародну, державну, регіональну та інші види. Крім того, він має відношення до динамічних змін у політиці як цілого.

Другим елементом є об'єкт політики – все те, на що спрямований регуляторний вплив суб'єкта. Якщо об'єктом регулювання є міжнародні відносини, йдеться про міжнародну політику, фінанси – фінансову політику, туризм – туристичну політику.

Третім компонентом політики виступають цілі. Зазначена частина туристичної політики як системи характеризує певні очікування, які мають перетворитися у реальність в результаті регуляторних дій. Розробка цілей притаманна будь-якому політичному суб'єкту та ним же реалізується [18].

Четвертим компонентом є засоби (інструменти) політики. За їх допомогою виконуються регуляторні дії й досягаються цілі політики. Засоби

туристичної політики можна систематизувати у такі групи:

- а) економічні – державні субсидії, податкові, валютні пільги та інші економічні важелі для розвитку туризму;
- б) соціальні – заходи щодо впливу на суспільну думку для змінення відношення населення до туризму, формування у нього туристичної культури;
- в) правові – нормативні акти, розпорядження влади, які мають за мету стимулювання або обмеження туристичної діяльності;
- г) технічні – спеціальні заходи для впливу на технічний стан готелів, ресторанів, транспортних засобів (накази, розпорядження, інструкції, правила експлуатації).

Остання складова політики – це політичні рішення і регуляторні дії. Зазвичай, ця складова системи має найдинамічніший характер. Вона являє собою «верхівку айсбергу», або те, що формує видиму частину політики. Регуляторні дії та рішення безпосередньо пов'язані з засобами політики і виконують роль їх каталізатора.

У залежності від рівня, на якому політика визначається і реалізується, слід розрізняти глобальну (міжнародну) туристичну політику, державну, регіональну (локальну) і туристичну політику окремих підприємств, які займаються наданням туристичних послуг. Кожен рівень туристичної політики характеризується певним змістом, набором пріоритетів, конкретним носієм або суб'єктом, правовою основою [27].

Таблиця 1.2 містить основні види туристичної політики та їх характеристики, залежно від країни або регіону, можуть бути інші специфічні форми туристичної політики та відповідні правові акти, що регулюють ці види політики.

У Гаазькій декларації з туризму, прийнятій у квітні 1989 року, сказано: «Туризм має плануватися державною владою і туристською індустрією на комплексній і послідовній основі з урахуванням усіх аспектів цього феномена». У зв'язку з тим, що туризм має в національному житті щонайменше таке ж промислове значення, як й інші види економічної і соціальної діяльності, та

оскільки роль туризму зростатиме в міру наукового, технічного прогресу і збільшення вільного часу, здається необхідним розширювати в усіх країнах права й обов'язки національних туристських адміністрацій, доводячи їх до того ж рівня, що мають адміністрації, які відповідають за інші найбільші економічні сектори [2].

Таблиця 1.2 – Характеристика видів туристичної політики (глобальна, державна, регіональна та політика підприємств

Вид політики	Характеристики	Пріоритети	Носії/Суб'єкти	Правова основа
Глобальна (міжнародна) туристична політика	Туристична політика, що охоплює глобальний аспект і реалізується на міжнародному рівні.	Сприяння міжнародній співпраці в галузі туризму, залучення міжнародного туристичного потоку, збереження культурної спадщини, сталого розвитку.	Міжнародні організації, такі як Всесвітня туристична організація (ВТО), Міжнародна асоціація туризму (МАТ), трансконтинентальні блоки, уряди країн.	Міжнародні угоди, конвенції, резолюції, програми співробітництва.
Державна туристична політика	Туристична політика, що формується та реалізується на рівні держави.	Розвиток туризму, залучення туристів, стимулювання економічного зростання, забезпечення безпеки та якості послуг, збереження культурної спадщини.	Державні органи, такі як Міністерство туризму, туристичні агентства та установи, регуляторні органи.	Закони про туризм, положення, стандарти та правила, програми розвитку туризму.
Регіональна (локальна) туристична політика	Туристична політика, спрямована на розвиток туризму в конкретному регіоні або локації.	Привабливість регіону для туристів, розвиток інфраструктури, підтримка туристичних підприємств, збереження та презентація культурного та природного спадщини регіону.	Регіональні органи влади, місцеві самоврядування, туристичні асоціації, туристичні оператори та готелі.	Регіональні законодавчі акти, місцеві регуляторні норми, регіональні програми розвитку туризму.
Туристична політика окремих підприємств	Туристична політика, розроблена туристичними підприємствами для досягнення їх цілей, конкурентних переваг	Залучення туристів, забезпечення якісних та інноваційних послуг, підтримка лояльних клієнтів, рентабельність та стабільність бізнесу.	Туристичні підприємства, готелі, туроператори, турагентства.	Внутрішні правила, стандарти, маркетингові стратегії, програми розвитку та управління.

Суб'єктами державної туристичної політики слід вважати органи державної влади, які є відповідальними за її формування та реалізацію, а також недержавні структури, відповідальні за туристичну діяльність. Зокрема, в Законі України «Про туризм» прямо вказується на те, що визначення основних напрямів державної політики у сфері туризму належить до виключних повноважень Верховної Ради України. Відповідно, державне управління та забезпечення реалізації державної політики в галузі туризму належить до компетенції Кабінету Міністрів, центрального органу виконавчої влади в галузі туризму, місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевого самоврядування.

Основними пріоритетними напрямами державної політики в галузі туризму є [14]:

- забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць;
- розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму;
- розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку;
- створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання;
- забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб.

Наступний рівень туристичної політики – це регіональна (локальна або місцева) туристична політика. Вона здійснюється у контексті загальної національної політики і в максимально враховує місцеву специфіку туристичної пропозиції і попиту, сучасний та перспективний рівень розвитку туризму в регіонах або окремих центрах.

Зважаючи на загальні положення державного управління, можна зазначити, що механізм державної політики у туристичній сфері приводить у рух його систему. Вона включає низку елементів, а саме: ціль і завдання державного впливу; суб'єктів й об'єкти державного управління; його принципи, функції, засоби та ін. інструменти (див. рис. 1.1). Відтак, ці елементи також формують склад механізм державної політики у туристичній сфері. Уважаємо за необхідне більш детально зупинитися на їхньому розгляді.

Рис. 1.1 – Система та механізми державної політики туристичної сфери

Вплив з боку державних органів різних рівнів є визначальним у становленні механізму державної політики вітчизняною сферою туризму.

Основні завдання, які можуть бути віднесені до цього механізму державної політики, такі [28]:

1) прийняття рішень щодо розробки організаційно-економічної та соціальної політики у сфері розвитку туризму, а також підготовка і прийняття плану такого розвитку;

2) створення умов для вирішення проблем соціально орієнтованого туризму;

3) розробка програм розвитку державного і приватного секторів, з урахуванням перерахованих тільки що напрямків;

4) забезпечення ефективного інвестування державного і приватного секторів;

5) забезпечення постійного контролю за ходом і напрямком розвитку туризму, з огляду на його перспективність, як в економіці, так і в соціальному житті суспільства.

За приватним сектором, як правило, закріплюється створення туристичних об'єктів і служб (готелів, турагентств, ресторанів, комерційних туристичних об'єктів та ін.).

При цьому основними цілями державної політики туристичної діяльності є такі:

1) забезпечення права громадян на відпочинок, свободу пересування та інших прав під час проведення подорожей;

2) охорона навколишнього природного середовища;

3) створення умов для діяльності, спрямованої на виховання, освіти та оздоровлення туристів;

4) розвиток туристичної індустрії, що забезпечує потреби громадян під час проведення подорожей;

5) створення нових робочих місць;

6) збільшення доходів держави і громадян;

7) розвиток міжнародних контактів;

8) збереження об'єктів туристського показу, раціональне використання природного та культурної спадщини.

Деякі фахівці пропонують здійснювати диференціацію цілей регіональної туристичної політики. Так, львівський науковець І. В. Кравчук виділяє економічні, соціальні, екологічні і політичні цілі. До економічних цілей вона відносить такі [32]:

- збільшення економічної ролі туристичного комплексу у господарському комплексі регіону й створення регіонального мультиплікаційного ефекту;

- забезпечення участі регіону в системі міжнародного й міжрайонного поділу праці;

- підвищення конкурентоспроможності й економічної ефективності виробленого туристичного продукту на основі оптимізації внутрішньогалузевих пропорцій і змін режиму функціонування туристичного комплексу;

- підвищення ефективності використання та охорони наявних туристично-рекреаційних ресурсів;

- впровадження управління економічними результатами діяльності – туристичного комплексу за допомогою ринкового регулювання цін на туристичні ресурси та пропоновані послуги;

- формування сприятливих умов залучення інвестицій у сферу туризму для її подальшого розвитку.

Соціальні цілі туристичної політики включають [40]:

- створення умов для соціальної стабільності у регіоні;

- збереження у регіоні культурно-туристичної спадщини як найважливішого туристичного ресурсу регіону;

- забезпечення умов для відновлення здоров'я й відпочинку населення на основі подальшого розвитку форм і методів санаторно-курортного лікування, реабілітації, оздоровлення.

До екологічних цілей, за версією І. В. Кравчук, слід відносити такі [33]:

- ефективне використання, охорона й відновлення природних рекреаційно-туристичних ресурсів регіону як важливої частини його природно-ресурсного потенціалу;
- мінімізація антропогенного впливу туристичного комплексу на стан навколишнього природного середовища, природних ресурсів і стан здоров'я населення;
- досягнення нормативної якості навколишнього природного середовища для розвитку курортного і рекреаційно-туристичного комплексу.

До політичних цілей доцільно включати такі:

- сприяння ефективнішому входженню регіону в міжнародне співтовариство та розвиток міжнародних відносин;
- участь регіону в створенні привабливого образу України на міжнародній арені [32].

Важливим питанням туристичної політики на регіональному та місцевому рівнях є покращення взаємодії і кооперації між органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємцями, інвесторами, а також іншими особами та організаціями, активне співробітництво яких може сприяти створенню привабливого регіонального туристичного продукту.

До пріоритетних аспектів та шляхів державної політики регіонального розвитку туризму належать: удосконалення правових засад регулювання туристичних відносин; заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму та створення нових робочих місць; становлення туристичного бізнесу як високорентабельної галузі економіки; розширення міжнародного співробітництва у сфері туристичної діяльності та утвердження України на світовому туристичному ринку; наближення законодавства України про туризм до стандартів ЄС та світових вимог, створення нормативної бази систем стандартизації та сертифікації послуг у туристичному бізнесі тощо.

Останній рівень туристичної політики – це туристична політика окремого підприємства. Її основною метою є ефективне використання свого потенціалу

для збільшення прибутку і рентабельності від надання туристичних послуг шляхом підвищення їх якості, упровадження інновацій у процесі створення і просування туристичного продукту.

Різноманітність цілей на кожному рівні туристичної політики ставлять перед теорією і практикою проблему їх узгодження і забезпечення взаємодії суб'єктів туристичної політики в цілях всебічного розвитку сфери туризму.

1.2. Визначення та складові державного регулювання туризму

Для розкриття поняття державного регулювання туристичної галузі потрібно насамперед визначити зміст та складові поняття. Так, у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі знаходимо наступні його трактування.

Доктор економічних наук, професор Мочерний С. державне регулювання визначає як «сукупність форм та методів цілеспрямованого впливу державних установ та організацій на розвиток суспільного способу виробництва для його стабілізації до умов, що змінюються» [36].

Водночас професор Воротін В. державне регулювання розглядає як «здійснення державою комплексних заходів (організаційних, правових, економічних тощо) у сфері соціальних, економічних, політичних, духовних та інших суспільних процесів з метою їх упорядкування, встановлення загальних правил і норм суспільної поведінки, а також запобігання негативним явищам у суспільстві» [20].

У свою чергу, науковці Мельник А., Смоленський О., Васіна А., Гордієнко Л. у праці «Державне управління» пропонують розглядати державне управління як «цілеспрямований, організаційний та регулюючий вплив держави на стан і розвиток суспільних процесів, свідомість, поведінку шляхом запровадження державної політики, виробленої політичною системою та законодавчо закріпленої через діяльність органів державної влади, наділених необхідною компетентністю» [34].

Доктор економічних наук Біль М. у монографії «Механізм державного

управління туристичною галуззю на регіональному рівні: теоретико-прикладний аспект» чітко розмежовує поняття «державне регулювання» та «державне управління», зазначаючи, що державне регулювання є ширшим поняттям, оскільки його особливістю є «його взаємодія з ринковим механізмом, який формують попит, пропозиція, ціна та кон'юнктура. Таким чином, державне регулювання враховує показники складових впливу зовнішнього середовища і на їх базі формує стратегічні напрямки реалізації функцій державного управління» [18].

З огляду на туристичний сектор, державне регулювання трактують у науковій літературі по-різному. Так, наприклад, професор Козловський Є. вважає, що державне регулювання туристичної галузі є «сукупність форм та методів цілеспрямованого впливу органів державної влади на діяльність господарюючих суб'єктів та ринкову кон'юнктуру з метою забезпечення нормальних умов функціонування ринкового механізму, реалізації державних соціально-економічних пріоритетів та вироблення єдиної концепції розвитку у країні» [30].

Основи державного регулювання туристичної діяльності включають набір законодавчих актів і правил, що стосуються організації, контролю та регулювання туристичного сектора. Туристична діяльність є складною і має велику кількість аспектів, що потребують правового регулювання, таких як безпека туристів, охорона природних ресурсів, захист прав споживачів і т.д. Основні елементи державного регулювання туристичної діяльності наведені в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 містить лише основні складові державного регулювання туристичної галузі. В реальності, можуть існувати й інші аспекти, що варто враховувати в залежності від конкретних законодавчих та організаційних рамок в країні або регіоні. Ці елементи державного регулювання туристичної діяльності мають на меті забезпечити ефективне функціонування туристичного сектора, захист прав туристів, збереження природних та культурних цінностей, створення безпечних умов для туристів та розвиток сталого туризму.

Таблиця 1.3 – Основні складові державного регулювання туристичної галузі

Складова	Опис
Законодавство	Система законів, постанов та правил, які регулюють туристичну діяльність. Включає закони про туризм, охорону природних об'єктів, безпеку туристів тощо.
Ліцензування	Вимога до туристичних підприємств отримати спеціальну ліцензію для здійснення туристичної діяльності. Ліцензування забезпечує відповідність певним стандартам і правилам.
Контроль і нагляд	Здійснення органами державного управління контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму. Включає перевірку документів, відповідність умовам безпеки, стандартам обслуговування тощо.
Захист прав споживачів	Забезпечення прав туристів як споживачів. Включає право на інформацію, право на повернення грошей, захист права на безпеку та якість послуг.
Охорона навколишнього середовища	Заходи та правила щодо збереження та охорони природних ресурсів, забезпечення екологічності туристичної діяльності. Включає екологічні вимоги, обмеження щодо доступу до екологічно чутливих зон, регулювання поведінки з відходами.
Фінансове регулювання	Встановлення фінансових механізмів, таких як оподаткування, туристичні збори або відрахування, фінансова підтримка туристичних проектів
Митне регулювання	Встановлення правил і процедур перетину митного кордону при в'їзді або виїзді туристів. Включає оформлення митних декларацій, контроль за переміщенням товарів, обмеження щодо ввезення або вивезення певних товарів.
Маркетинг та просування	Розробка та реалізація маркетингових стратегій для просування туристичного продукту, підтримка туристичної реклами та іміджу країни або регіону, участь у туристичних виставках та подіях.
Страховання та безпека	Встановлення правил та вимог щодо страхування туристів та туристичних підприємств, забезпечення безпеки туристів під час подорожей, включаючи заходи з попередження та управління ризиками.
Міжнародне співробітництво	Складання та виконання міжнародних договорів та угод з питань туризму, співпраця з іншими країнами та міжнародними організаціями для забезпечення спільного розвитку туризму, обміну досвідом та інформацією.

Туризм є одним з державних пріоритетів розвитку економіки й культури України та створює умови для туристичної діяльності (ст. 6 Закону України «Про туризм») [14]. Тим самим законодавчо визначено зміст діяльності держави щодо регулювання туризму. Туризм охоплює значну кількість людських, природних і фінансових ресурсів, а тому не може залишатися без спеціальних правових, організаційних, економічних важелів впливу, в тому числі й з метою обмеження

негативних проявів конкуренції, а також забезпечення основ соціального захисту населення. Саме тому державне регулювання туризму має бути пов'язане, насамперед, з необхідними та достатніми вимогами, що відображають інтереси суспільства в цілому з огляду на сучасні реалії соціально-економічного розвитку.

У науковій літературі під державним регулюванням туристичної діяльності розуміється система дій та заходів держави щодо вибору і застосування сукупності інструментів, за допомогою яких здійснюється прямий або опосередкований вплив на об'єкти і суб'єктів туристичної діяльності та створюється сприятливе середовище для розвитку цього виду діяльності [39].

Застосовуючи положення теорії права, за аналогією можемо визначити, що відповідно до Закону України «Про туризм» [14] державним регулюванням туризму є здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та контролю за діяльністю у сфері туризму з метою забезпечення захисту прав та законних інтересів громадян, захисту навколишнього природного середовища, підвищення рівня туристичного обслуговування і забезпечення безпеки туризму.

У Законі України «Про туризм» закріплено найбільш важливі законодавчі установлення щодо місця й ролі туризму в державі, принципів державного регулювання туризму, основні цілі, пріоритетні напрями й шляхи (засоби) реалізації державної політики у сфері туризму (ст. 6-12) [14].

Регулююча функція держави знаходить свій прояв у розробці та прийнятті законодавчих актів у сфері туризму, встановленні умов провадження туристичної діяльності (ліцензування, сертифікація, стандартизація у сфері туристичної діяльності, дозвільна система на право здійснення туристичного супроводу, обмеження діяльності іноземних суб'єктів господарювання тощо), у забезпеченні сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання, а також у створенні спеціального правового механізму, який забезпечує державний контроль за діяльністю у сфері туризму.

Окрім того, серед функцій держави, без здійснення яких неможливий

ефективний розвиток туризму, можна також виділити:

- виконавчу, спрямовану на забезпечення застосування встановлених норм у відносинах між суб'єктами туристичної діяльності, що ґрунтується на владних повноваженнях і включає заходи заборони, дозволу та примусу;

- контролюючу, що здійснюється уповноваженими державними органами та суб'єктами туристичної діяльності з метою захисту прав та інтересів їх учасників.

Отже, відповідно до ст. 6 Закону України «Про туризм» реалізація державної політики у сфері туризму здійснюється шляхом [14]:

- визначення і реалізації основних напрямів державної політики у сфері туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму;

- визначення способу класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони;

- спрямування бюджетних коштів на розробку та реалізацію програм розвитку туризму;

- визначення засад безпеки туризму;

- нормативного регулювання відносин у сфері туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян);

- ліцензування у сфері туризму, стандартизації й сертифікації туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу, видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу;

- встановлення системи статистичного обліку і звітності у сфері туристичного та курортно-рекреаційного комплексів;

- організації і здійсненні державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму;

- визначення пріоритетних напрямів і координація наукових досліджень та підготовка кадрів у галузі туризму;

- участі у розробці та реалізації міжнародних програм з розвитку туризму.

Формулюючи принципи державного регулювання туризму, вищезазначений Закон покладає на державу обов'язки сприяти туристичному бізнесу та створювати відповідні умови для його ефективного розвитку, визначати напрями туристичної діяльності, формувати уявлення про Україну як країну з величезними потенційними туристичними можливостями, здійснювати підтримку і захист українських туристів, туристичних підприємств та їх об'єднань.

Таким чином, метою державного регулювання у сфері туризму є забезпечення умов для розвитку туризму, створення рівних можливостей суб'єктам туристичної діяльності на ринку туристичних послуг, безпека туризму та захист прав і законних інтересів туристів.

Зважаючи на положення Закону України «Про туризм» та враховуючи вищезазначене, державне регулювання туризму визначається кількома напрямками [14]:

1. Пряма участь держави у розвитку туризму:

- визначення правових засад здійснення туристичної діяльності (ліцензування, сертифікація туристичних послуг тощо);
- надання гарантій щодо захисту споживачів туристичних послуг (запровадження обов'язкового фінансового забезпечення відповідальності туроператорів / турагентів перед туристами, здійснення обов'язкового страхування туристів (медичного та від нещасних випадків) тощо;
- залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць, забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України;
- забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб;
- спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму тощо.

2. Законодавче забезпечення становлення й розвитку туризму, захист

національного ринку туристичних послуг і створення конкурентоспроможного національного турпродукту:

- нормативне регулювання відносин у сфері туризму;
- створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання;
- розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку.

3. Державний контроль за діяльністю в галузі туризму. Система державного контролю за діяльністю у сфері туризму передбачає:

- визначення умов провадження туристичної діяльності (ліцензійних вимог), стандартизації та сертифікації туристичних послуг;
- визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу, видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу;
- встановлення системи статистичного обліку і звітності у сфері туризму та курортно-рекреаційного комплексу;
- організація здійснення контролю за якістю наданих туристичних послуг;
- накладення стягнень і вжиття інших заходів за порушення законодавства в галузі туризму.

4. Захист добросовісної конкуренції на ринку туристичних послуг й запобігання монополізму.

Слід також акцентувати увагу, що Законом «Про туризм» (ст. 6) визначено також і основні пріоритетні напрями державної політики у сфері туризму, серед яких:

- удосконалення правових засад регулювання відносин у галузі туризму;
- розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму.

При цьому, зазначивши у ст. 6 Закону про пріоритетність державного регулювання в'їзного та внутрішнього туризму, держава не створила реального

механізму реалізації цієї настанови.

За роки незалежності України спостерігалася тенденція значного превалювання виїзного туризму над в'їзним, тому державне регулювання після перемоги повинно бути спрямоване на відновлення прийнятнього балансу, а також стимулювання розвитку внутрішнього туризму, що сформує позитивний туристичний імідж держави.

1.3. Засоби державного регулювання туристичної діяльності

Умовно можна поділити форми та методи державного регулювання туристичної діяльності на три групи: регулювання туристичного попиту, регулювання туристичної пропозиції та заходи регулювання загального характеру.

Методи державного регулювання туристичного попиту наступні: державний маркетинг та просування туристичного іміджу країни, державний вплив на ціноутворення, ліцензування, стандартизація та сертифікація, збільшення доходів громадян, обмеження або полегшення доступу до туристичних об'єктів, регулювання тривалості робочого дня та відпусток, а також розвиток та підтримка соціального туризму.

До методів державного регулювання туристичної пропозиції відносяться дослідження, планування та регулювання туристичної діяльності, контроль над використанням землі, оподаткування туристичних підприємств, митне регулювання та створення сприятливих умов для інвестицій в туризм.

До заходів регулювання загального характеру у туризмі належать: гранти на розвиток окремих видів туризму, пільгові позики урядових структур; продаж, оренда землі за ціною, яка значно нижче ринкової, пільговий податковий режим для інвесторів, а також субсидії та дотації на розвиток транспорту та комунікацій.

Відповідно до законодавства держава для реалізації своєї політики, виконання програм економічного й соціального розвитку застосовує

різноманітні засоби та механізми регулювання господарської діяльності (ст. 12 Господарського кодексу України) [3].

Основними спеціальними засобами регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів туристичного підприємництва є:

- ліцензування;
- сертифікація і стандартизація у сфері туристичної діяльності;
- визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу, видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу;
- обмеження щодо здійснення туроператорської та турагентської діяльності;
- надання податкових пільг тощо.

Серед наведених спеціальних засобів регулювання найбільш характерно розкривають специфіку туристичної діяльності наступні:

1. Ліцензування туроператорської діяльності (ст. 17 Закону України «Про туризм» та ст. 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності») [14, 11].

2. Обмеження щодо здійснення туроператорської та турагентської діяльності. З набуттям чинності новою редакцією Закону України «Про туризм» № 1282-IV від 18.11.2003 р. суттєво змінився правовий статус суб'єктів туристичного підприємництва, порядок їх створення та реєстрації, встановлено нові умови й більш детальне законодавче регулювання щодо здійснення ними діяльності у сфері туризму, а також запроваджено спеціальний правовий режим для окремих видів туристичної діяльності.

Відзначаючи позитивну роль державного регулювання туристичної діяльності, варто зазначити про необхідність більш виваженого підходу щодо його обмеження у сфері туризму, оскільки специфіка провадження туристичної діяльності пов'язана насамперед з життям і здоров'ям людей, а отже, не може залишатися без спеціальних правових, організаційних та економічних важелів впливу.

У юридичній літературі відзначено, що форми державного регулювання є

зовнішнім проявом змісту регулюючого впливу держави на певні суспільні процеси. Окрім того, в Юридичній енциклопедії визначення «форма» розглядається як устрій, вид, тип, структура суспільних (соціальних, економічних, правових, організаційних тощо) утворень або процесів (управління, судочинства тощо) [45].

Регулюючий вплив держави реалізується за визначеними функціональними напрямками. Кожен з цих функціональних напрямів реалізується у певній формі. Так, наприклад, законотворча функція державного регулювання реалізується у такій формі, як прийняття нормативно-правових актів, а дозвільна функція – у формі видачі ліцензій, дозволів, сертифікатів.

Господарсько-правові форми державного регулювання – це зумовлені здійсненням державними органами організаційно-господарських повноважень, безпосередні зовнішні прояви регулятивного впливу держави у вигляді конкретних дій, рішень, актів, заходів тощо, кожен з яких містить владне розпорядження організаційно-господарського характеру, що врегульовує господарські відносини у відповідній галузі та є виразом реалізації певного засобу державного регулювання виду господарської діяльності [16].

Оскільки туристична діяльність є особливим видом господарювання, можемо констатувати, що система державного регулювання туристичної діяльності здійснюється у формі:

- нормативно-правового регулювання діяльності суб'єктів туристичного підприємництва;
- ведення ліцензійного реєстру суб'єктів туроператорської діяльності;
- видачі паспорта туристичного об'єкта;
- ведення реєстрів свідоцтв про встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання);
- контролю за додержанням Ліцензійних умов провадження туроператорської діяльності;
- застосування уповноваженими державними органами заходів впливу.

Попри певні проблеми у державному регулюванні туризму, на сьогодні державою створено усі законодавчі важелі впливу на становлення й розвиток вітчизняного туризму. Державне регулювання діяльності у сфері туризму здійснюється органами законодавчої, виконавчої та судової влади за допомогою засобів і форм, визначених законом.

Висновки до розділу 1

Отже, коротко підсумовуючи, слід зазначити, що державна підтримка є частиною державного регулювання туристичної діяльності.

Узагальнюючи різні підходи до поняття державне регулювання, можна сказати що це сукупність методів державного управління, які передбачають систему заходів законодавчого, виконавчого і контрольованого характеру, що здійснюються державними органами у сфері туризму. При цьому, головним завданням державних органів управління у туристичній сфері є забезпечення сталого розвитку галузі, що не можливе без застосування публічно-приватного партнерства – тісної співпраці між державними органами та приватним сектором для реалізацію суспільно важливих проектів розвитку громадської інфраструктури.

Одним з центральних понять в туристичній галузі є поняття туристичної політики. Воно лежить в основі механізму управління сферою туристичних послуг на національному, регіональному та місцевому рівнях. Туристична політика – це система принципів, методів, рішень, впливів і заходів, які здійснюються уповноваженими на те суб'єктами (парламентами, урядами, державними та приватними інституціями) у зв'язку із свідомим та цілеспрямованим управлінням та регулюванням туризму і створенням умов для його розвитку.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ

2.1. Міжнародний досвід застосування основних підходів регулювання у сфері туризму

У сучасній міжнародній практиці вироблені три підходи до реалізації організаційно-правового механізму державної політики туристичної сфери на національному рівні. Перший підхід вирішення питань розвитку туризму на місцях здійснюється самостійно суб'єктами господарювання на основі принципів ринкової економіки та за умови створення для цього необхідних умов з боку держави. Підхід ефективний в економічно розвинених країнах, де переважають приватні компанії різної величини і спеціалізації. Основною умовою для вибору такого підходу є безумовна привабливість країни для іноземних туристів та інвесторів в усіх відношеннях на світовому ринку. У цьому випадку немає необхідності в створенні спеціальних органів державної політики туризму. Ключовим є створення дієвого правового поля, необхідного для розвитку туристичної сфери [19].

При виборі другого підходу передбачається створення спеціального державного органу, наділеного значними повноваженнями та фінансовими ресурсами. Зазначений підхід ефективний у разі, коли інтереси в'їзного туризму вимагають значних коштів для створення та підтримки на високому рівні національного туристичного продукту й туристської інфраструктури, залучення прямих іноземних інвестицій, підтримки малого і середнього бізнесу, забезпечення безпеки іноземних туристів [21].

Третій підхід передбачає передачу функцій державної політики туристичної сфери багато функціональному або спеціалізованому міністерству. У такому міністерстві може створюватися спеціалізований підрозділ, який: займається розробкою й удосконаленням нормативно-правової бази, здійснює координацію міністерств, відомств і регіональних інституцій з питань розвитку

міжнародного туризму; налагоджує зв'язки з іншими країнами та міжнародними організаціями з питань розвитку туризму, займається просуванням національного туристичного продукту закордоном; здійснює інформаційне обслуговування туристичного бізнесу [38].

Організаційно-правовий механізм державної політики туристичної сфери в багатьох зарубіжних країнах відбувається за участю державного та приватного секторів. У поточному управлінні регіоном, у процесі розробки й реалізації стратегії його розвитку, повинні враховуватися специфічні соціально-економічні параметри регіону.

Варто відзначити, що значна кількість країн світу досягла суттєвих успіхів у розвитку туризму, спираючись на свою специфіку, умови й потенціал, а також на політику та досвід. Однак одну з головних ролей у розвитку туризму відіграють органи державного управління ним, що відповідають вимогам завдань щодо забезпечення розвитку туризму. Залежно від рівня розвитку, організації державного апарату й особливостей різних країн відрізняється також організація їх органів державного управління туризмом. У світовій практиці існує кілька моделей впливу держави на сферу туризму. В одних джерелах йдеться про три моделі, в інших – про чотири. Для другого підходу характерна значна деталізація певних особливостей у порівнянні з першим.

Питання моделей впливу держави на сферу туризму заслуговує на особливу увагу з огляду на те, що це допоможе визначити загальні особливості тих моделей організаційно-інституціонального забезпечення сфери туризму, які підходять Україні, проаналізувати існуючі в цих країнах підходи до питання організаційно-інституціонального забезпечення сфери туризму, розробити пропозиції щодо його вдосконалення [40].

Проведені вченими дослідження моделей впливу держави на сферу туризму свідчать, що універсальних й оптимальних моделей немає. У кожній країні та регіоні накопичено власний досвід управління, тому застосування й адаптація різних систем управління повинні здійснюватися після їх вивчення та аналізу.

Автори, які виділяють чотири моделі державної політики, говорять про те, що для першої характерна наявність самостійного міністерства туризму (існує в 41 країні світу), для другої – наявність комбінованого міністерства туризму або в матеріальній, або у невиробничій сферах (існує в 78 країнах світу), для третьої («європейської») – наявність національної туристичної адміністрації при багатопрофільному міністерстві або при уряді (існує в 60 країнах світу), для четвертої – відсутність центрального органу виконавчої влади у сфері туризму (існує в 14 країнах світу) [21].

Таблиця 2.1 – Моделі державної політики регулювання туристичної діяльності

Модель	Характеристика	Країни
I модель Принцип активного державного втручання	Управлінські функції майже в повному обсязі надано профільному міністерству. Ефективна в тих випадках, коли країна володіє сприятливими для розвитку туризму природно-кліматичними умовами.	В 41 країні світу Єгипет, Ізраїль, Мексика, Болгарія, Греція, Аргентина, Бразилія, Хорватія, Румунія
II модель Принцип комбінованості	Управління туристичною діяльністю здійснює комбіноване міністерство, яке поряд з регулюванням туризму опікується питаннями галузей економіки та соціальної сфери держави, котрі є суміжними з туристичною діяльністю.	В 78 країнах світу Туреччина, Малайзія, Індія, Таїланд, Перу, Австрія, Чорногорія, Шрі-Ланка, В'єтнам, Південна Корея, Таїланд, Польща
III модель Принцип координації зусиль державного та приватного сектору	Управління туристичною діяльністю здійснює спеціальна агенція, управлінські функції якій делегує відповідне міністерство	В 60 країнах світу. Німеччина, Франція, Великобританія, Італія, Бельгія, Австрія, Кіпр, Китай, Литва, Нідерланди, Данія, Україна, Словаччина, Чехія
IV модель Принцип саморегуляції	Центральний орган регулювання туристичної діяльності відсутній. Управлінські функції передано спеціальним недержавним туристичним організаціям	В 14 країнах світу. Бельгія, ОАЕ

Перша модель державної політики туристичною сферою характерна для країн, що розвиваються. У потужному міністерстві сконцентрований значний

контроль за сферою туризму. За умови, що туризм у таких країнах зведений у ранг державної політики, органи управління мають широке коло повноважень у сфері інвестицій, наукових досліджень, підготовки кадрів, рекламно-інформаційної роботи. Діяльність міністерства туризму також спрямована на заохочення туристичних подорожей і забезпечення їх безпеки, спрощення прикордонних і митних формальностей, стимулювання будівництва засобів розміщення та інших підприємств туристичної індустрії, створення загальнонаціональної мережі для економічних і соціальних спостережень у сфері туризму. Така модель ефективна в тих випадках, коли країна, що розвивається як мінімум володіє сприятливими для розвитку туризму природно-кліматичними умовами [25].

Друга модель допускає створення спільного міністерства, яке крім туризму займається й іншими видами діяльності. Ця модель властива країнам, що розвиваються, країнам із перехідною економікою, а в деяких випадках – розвиненим країнам, які бажають приділяти туризму більше уваги [29].

За третьої моделі, до компетенції національної туристичної адміністрації як центрального органу виконавчої влади відносять таке:

- розробку й удосконалення нормативно-правової бази у сфері туристичної діяльності;
- здійснення координації взаємин між міністерствами, центральними відомствами і органами регіональної влади з питань розвитку туризму;
- налагодження зв'язків з іншими країнами та міжнародними організаціями з розвитку міжнародних туристичних обмінів;
- просування національного туристичного продукту за кордоном;
- здійснення інформаційного обслуговування туристичного бізнесу та ін.

Четверта модель об'єднує як високорозвинені країни, так і країни, що займають низькі місця в рейтингах соціально-економічного розвитку. Загалом учені зробили висновок, що в країнах з розвиненою економікою державна політика туристичної галузі може бути мінімальним. Країнам, що розвиваються, і країнам з перехідною економікою, навпаки, необхідно

підвищену увагу на державному рівні до розвитку сфери туризму. Повне відсторонення держави від проблем розвитку туризму може згубно позначитися на всіх учасниках туристичної діяльності [25].

Для даного дослідження доцільно обрати підхід, відповідно до якого виділяють три моделі впливу держави на сферу туризму. Перша модель допускає відсутність центральної державної туристичної адміністрації, усі питання вирішуються на місцях і за принципами ринкової «самоорганізації». Урядові органи використовують таку модель у тих випадках, коли національна економіка не потребує розвитку туризму або коли суб'єкти туристичного ринку займають сильні позиції, тобто здатні вирішувати свої проблеми бездержавної участі. Подібна модель прийнята в США після того, як у 1997 році була ліквідована державна структура U.S. Travel and Tourism Administration (USTTA), яка відповідала за розвиток туризму в країні. Цей крок був зумовлений тим, що США утримують міцні позиції на міжнародному туристичному ринку, а потужні приватні компанії здатні на самостійні рекламні акції в інтересах національного ринку туризму. Замість USTTA в США діє Консультативна рада з туризму і подорожей. Це досить впливовий орган, до складу якого входять досвідчені представники туристичної індустрії [33].

На думку дослідників, навряд чи подібна модель може бути застосована в Україні, де, з одного боку, туристична індустрія є суттєвою складовою економіки, а з другого – ця індустрія може розвиватися набагато успішніше за перспективної виваженої державної підтримки.

Друга модель передбачає наявність авторитетного центрального органу – міністерства, управління та ін., яке контролює діяльність усіх підприємств туристичної галузі в країні. Для її реалізації потрібні відповідні умови, а саме: значні фінансові вкладення в туристичну індустрію, інвестування в туристичну інфраструктуру тощо. Подібна модель організації управління туристичною індустрією діє в Єгипті, Мексиці, Тунісі, Туреччині та інших країнах, для яких туризм є одним з основних джерел валютних надходжень у бюджет [25].

Загалом така модель характерна для багатьох країн, що розвиваються,

країн з перехідною економікою, а також високорозвинених із туристичної точки зору країн і з багатою історією, які мають намір постійно підтримувати на належному рівні власний туристичний імідж. У таких країнах туризм має важливе значення для державної політики. Наприклад, у Туреччині на початку 1980-х років створені Банк Туризму, Фонд розвитку туризму і Міністерство культури і туризму. У 1982 році був прийнятий Закон Турецької республіки «Про заохочення туристичного бізнесу». Закон, зокрема, формалізував відносини держави в особі Міністерства культури і туризму Туреччини та підприємців. У 2007 році уряд Туреччини розробив і прийняв Стратегію розвитку туризму Туреччини до 2023 року. Організаційний блок Стратегії передбачає завдання створення нової інституційної структури органів влади (Керівництва) туризмом [25].

Третя модель переважає в розвинених європейських країнах. У країнах, де використовується така модель, питання розвитку туристичної діяльності вирішуються певним багатогалузевим міністерством (найчастіше економічної спрямованості) на рівні відповідного галузевого підрозділу. Або воно безпосередньо підпорядковується уряду країни, однак має статус самостійного адміністративного органу. При цьому підрозділ даного міністерства, що відповідає за розвиток туризму в країні, здійснює свою діяльність у двох напрямках: вирішує або регламентує загальні питання державної політики (розробка нормативно-правової бази, координація діяльності регіональної представницької і виконавчої влади, міжнародне співробітництво на міждержавному рівні, збір й обробка статистичної інформації тощо) і направляє, координує маркетингову діяльність (участь у виставках і міжнародних об'єднаннях у туристичній сфері, управління туристичними представництвами своєї країни за кордоном тощо). Ці підрозділи є національними туристичними адміністраціями, до компетенції яких відноситься формування туристичної політики. Окреслена модель отримала умовну назву «європейської». Адже центральна туристична адміністрація розвинених європейських країн працює в тісній співпраці з місцевою владою і

приватним бізнесом. Результатом такої політики є виникнення змішаних за формою власності (державно-приватних) інститутів у сфері регулювання туристичної діяльності [29]

Дослідники В. Савченко та С. Стойка звертають увагу на те, що в майже 80-ти країнах світу туризм віднесений переважно до компетенції центральних органів виконавчої влади економічного блоку (міністерства економіки, торгівлі, транспорту, промисловості, фінансів), в інших – до міністерства і відомства соціального блоку (міністерства культури, екології, освіти, інформації, археології) [38]. Якщо розглянути групу моделей державної політики туристичної сфери на прикладі азіатських країн, то такі країни доцільно було б поділити на чотири групи:

- 1) країни, що мають міністерство щодо туризму;
- 2) країни, що не мають міністерства щодо туризму (у цих країнах існує державний орган управління туризмом, і він за статусом дорівнює міністерству, наприклад, Державне управління з туризму Китаю);
- 3) країни, що мають міністерство, яке займається управлінням туризмом та іншими галузями (іншою галуззю), наприклад, Міністерство культури і туризму Індонезії, Міністерство туризму і спорту Таїланду, Міністерство культури, спорту і туризму В'єтнаму;
- 4) країни, де орган державного управління туризмом знаходиться при міністерстві, але назва цього міністерства не містить терміну «туризм», наприклад, Міністерство промисловості і торгівлі Сінгапуру, Міністерство транспорту Японії. Туризм завжди безпосередньо пов'язаний із культурою. Саме культура з її унікальністю становить інтерес для туристів. Якщо передати питання туризму у ведення міністерства економіки і торгівлі (як у випадку України в 2014 році), то особливо важливо враховувати значення унікальності культури для його розвитку.

В апараті міністерства повинні бути культурологи, а проблеми туризму розглядатися з точки зору культурології. Для України, на думку більшості вчених, найбільш прийнятною вважається «європейська» модель [40]. Аналіз її

використання показав, що вона досить ефективна, а тому може бути застосована й в Україні.

Однак І. Черниш вважає, що жодна з трьох моделей у чистому вигляді не може бути застосовна в Україні, виходячи з такого [42]:

- «європейська модель» не підходить через дефіцит бюджетних коштів в нашій державі, нестабільну політичну, економічну ситуації й інвестиційне середовище, необхідне для залучення іноземних інвестицій, що ускладнюється дією таких факторів, як корупція, нестабільність законодавства і низький рівень фінансової культури;

- «американська модель» – через відсутність досконалої вітчизняної законодавчої бази (несприятливий правове поле), умов для розвитку приватного бізнесу та сформованої туристичної інфраструктури, низького рівня конкурентоспроможності галузі на міжнародному ринку;

- «турецько-єгипетська модель» (або азіатська) – через те, що ця галузь не визначена вітчизняним урядом одним із пріоритетних з точки зору забезпечення надходжень до державного бюджету (у цьому контексті застосування моделі можливо тільки в туристичних регіонах), у нашій державі не створена туристична інфраструктура.

У рекомендаціях Всесвітньої туристської організації наголошується, що орган державного управління туризмом повинен займатися тільки туризмом. Це підвищить пріоритетність завдань і значимість даного сектора в державній структурі. До основних функцій державного органу у сфері туризму відносять такі [55]:

- формування і забезпечення реалізації державної туристичної політики та цільових програм розвитку туризму;
- міжгалузева координація функціонування систем туризму;
- розробка нормативно-правових актів та фінансово-економічних параметрів розвитку туризму;
- ліцензування, сертифікація і стандартизація в туристичній індустрії;
- маркетинг національного туристичного продукту;

- створення і забезпечення ефективного функціонування органу державного управління туризмом за кордоном;
- організація міжнародного співробітництва в галузі туризму;
- сприяння участі туристів, туроператорів і тур агентів, а також їх об'єднань у міжнародних туристичних програмах;
- розробка практичних заходів щодо залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у туристичну індустрію;
- розробка механізму інвестицій, вкладених державою в розвиток пріоритетних напрямків інфраструктури туризму;
- організація взаємодії і ділового партнерства з туристичним бізнесом, об'єднаннями туроператорів, турагентів і туристів;
- розробка практичних заходів із підтримки вітчизняних виробників туристичного продукту;
- сприяння впровадженню прогресивних технологій туристичного обслуговування;
- надання консультаційної допомоги суб'єктам господарювання, здійснює туристичну діяльність;
- розробка заходів щодо захисту, підтримки цілісності та забезпечення охорони туристичних ресурсів;
- сприяння відродженню та розвитку традиційних центрів туризму, освоєння нових туристичних районів із значним природним й історико-культурним потенціалом;
- формування системи інформаційного забезпечення туріндустрії;
- створення та забезпечення функціонування єдиної системи підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації туристичних кадрів;
- регламентація професійної діяльності в туризмі;
- вирішення питань щодо наукового супроводу розвитку туризму.

Вищенаведені функції – основні, в яких самостійний орган державного управління в сфері туризму повинен проявляти свою компетенцію та нести покладену на нього відповідальність за стан і розвиток туризму [39].

Українські вчені В. Шведун та О. Мельниченко [43] звертають увагу на те, що, формуючи й реалізуючи туристичну політику, держава виконує такі функції, як координування, планування, регулювання, маркетинг, стимулювання і захист інтересів.

Функція регулювання туризму реалізується створенням відповідної нормативно-правової бази, яка забезпечує вдосконалення відносин у сфері туризму, ефективне функціонування туристичного ринку, доступ до ресурсів і їх використання, дотримання і захист прав й інтересів суб'єктів системи туризму та туристів, установлення правил в'їзду, виїзду і перебування на території країни та ін. [44].

Підводячи підсумки розгляду світових моделей впливу держави на сферу туризму, можна зробити висновок, що в Україні вони хоч і не ідентичні з європейськими зокрема, але мають ряд загальних особливостей:

- 1) визначення туризму як важливої галузі економіки, формування та реалізація державної політики в цій галузі;
- 2) регулювання відносин у сфері туризму на законодавчому рівні;
- 3) наявність центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління у сфері туризму;
- 4) застосування визначених правових засобів забезпечення сфери туризму тощо.

Модель організаційного забезпечення туризму в Україні характеризується наявністю міністерства, що займається управлінням туризмом та іншими галузями, у назві якого не фігурує слово «туризм», але воно міститься у назві підпорядкованого цьому міністерству департаменту.

Власне, модель організаційно-інституціонального забезпечення туризму в Україні характеризується наявністю «Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України». У його складі функціонує ДАРТ Державна агенція із розвитку туризму [26].

Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується

Кабінетом Міністрів України через Міністра інфраструктури і який реалізує державну політику у сфері туризму та курортів (крім здійснення державного нагляду (контролю) у сфері туризму та курортів) [26].

При цьому не виключається можливість віднесення питання державної політики туризмом в Україні і до культурної або суто туристичної сфери, за прикладом інших країн світу, де питання туризму знаходяться у віданні самостійного міністерства туризму. Хоча часта зміна органу державного управління центрального рівня у сфері туризму не сприяє її розвитку. Чим вище статус центрального органу, тим вище є статус туризму, керівництво яким має здійснюватися централізовано, за допомогою окремого органу влади [39].

Отже, основним завданням для України в питанні дієвості організаційно-інституціонального забезпечення розвитку туризму на місцевому рівні є вирішення проблем дублювання повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Останнє має відбуватися з урахуванням реформи децентралізації влади в Україні (що передбачають об'єднання територіальних громад, створення агенцій регіонального розвитку, перерозподіл «портфелю» ресурсів та ін.).

2.2. Державне регулювання туризму в країнах Європейського Союзу

Досвід макроекономічного регулювання туризму в Європейському Союзі являє значний інтерес, тому що Європа є одним з глобальних центрів і лідерів світового туризму: п'ять з десяти країн, що найчастіше відвідуються туристами, є членами ЄС. Територія Європейського Союзу характеризується значним розмаїттям природних і антропогенних ресурсів, високою якістю туристичних послуг, значною кількістю унікальних пам'яток історії та культури, розвиненою інфраструктурою, стабільним платоспроможним попитом на туристичні послуги. Тому ЄС є найбільшим сегментом світового ринку туристичних послуг, а його туристична індустрія стала одним з ключових

секторів європейської економіки.

У першому кварталі 2023 року в Європі кількість міжнародних прибуттів відновилося на 90% від допандемічного рівня, туризм підтримується потужним внутрішньо регіональним попитом, також за регіонами найкращі результати у 2022 році показала Європа з еквівалентом 550 мільярдів доларів надходжень від туризму до 87% від рівня до пандемії [53]. (див. табл. 2.2)

Таблиця 2.2 – Міжнародні туристичні прибуття світу та Європи 2019-2022 роки

За регіонами ЮНВТО	Міжнародні туристичні прибуття, млн				% від світово го рівня 2022	Зміна частки (%)				
						Порівняно з попереднім роком			Порівняно з 2019	
	2019	2020	2021	2022		20/19	21/20	22/21	21/19	22/19
Світ	1465	407	456	963	100,0%	-72,2	12,0	111,2	-68,9	-34,3
Європа	743,9	239,6	304,9	594,5	61,7%	-67,8	27,3	95,0	-59,0	-20,1
Північна Європа	83,7	23,7	21,9	71,7	7,4%	-71,7	-7,6	227,4	-73,8	-14,3
Західна Європа	205,1	83,5	87,7	167,4	17,4%	-59,3	5,0	90,9	-57,2	-18,4
Центральна/ Східна Європа	150,9	44,1	56,3	88,7	9,2%	-70,8	27,7	57,5	-62,7	-41,2
Південна/ Середня Європа	304,1	88,4	138,9	266,7	27,7%	-70,9	57,1	92,0	-54,3	-12,3
З них ЄС-27	539	182,7	225,9	440,6	45,8%	-66,1	23,6	95,0	-58,1	-18,3

Європейське співтовариство з самого початку свого існування приділяє значну увагу макроекономічному регулюванню туризму. В договорі про заснування Європейської Спільноти зазначено, що «Спільнота буде виконувати дії з підтримки, координації або доповнення дій держав-членів у сфері туризму (ст. 2 та 3), сприяти формуванню сприятливого середовища для розвитку підприємств цього сектора, співпраці держав-членів шляхом обміну передовим досвідом» [5]. Чинниками, що визначають характерні особливості туристичної політики ЄС, є політична стабільність, верховенство права, розвинене громадянське суспільство, ефективна соціально-орієнтована економіка, високий рівень життя населення, турбота про охорону культурної спадщини і

навколишнього середовища.

ЄС проводить активну політику з макроекономічного регулювання туризму шляхом розробки рекомендацій, які не мають прямої юридичної сили і не втручаються у національну політику країн-учасниць, надаючи їм повну свободу дій у процесі створення і просування своїх національних туристичних продуктів. Гармонізації законодавства у сфері макроекономічного регулювання туризму в країнах ЄС здійснюється [55]:

- Договором про функціонування Європейського Союзу;
- Директивою 2015/2302/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2015 року щодо пакетних турів та пов'язаних з ними подорожей, внесення змін до Регламенту 2006/2004/ЄС та Директиви 2011/83/ЄС Європейського Парламенту та Ради і скасування Директиви Ради 90/314/ЄЕС;
- Директивою 2006/123/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2006 року про послуги на внутрішньому ринку;
- Регламентом 810/2009/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 року стосовно Кодексу Співтовариства про візи;
- Регламентом 692/2011/ЄС.

Реалізація концепції стійкого розвитку стала пріоритетним напрямом туристичної політики Європейського Союзу з кінця XX століття. Туристична діяльність, як відомо, спричиняє різнобічний вплив на суспільство і навколишнє середовище. Експерти вважають, що при збереженні тенденції зростання туризму до 2050 р. споживання енергії збільшиться на 154%, води – на 152%, викиди твердих відходів – на 251%, викиди парникових газів – на 131%. У зв'язку з цим для міжнародної спільноти взагалі, та ЄС зокрема, актуальним завданням є розробка нових моделей безпечного розвитку туризму в інтересах усього суспільства [27].

У 2003 році Європейською Комісією було створено Комісію з питань стійкого туризму (КУТ), до складу якої увійшли члени міжнародних організацій і урядів країн ЄС, представники регіональних та місцевих влад, представники індустрії туризму, профспілок, екологічних та інших громадських

організацій, а також дослідних та освітніх установ. До основних функцій цієї Комісії було віднесено розробку правил туристичної діяльності зацікавлених сторін, управлінням DESTINACIAMI на місцях, визначення індикаторів стійкості туризму і систем моніторингу.

Комісія ЄС з питань стійкого туризму розробила Стратегію стійкого та конкурентного європейського туризму, яка була затверджена Європейською Комісією [46]. У ній проголошено в якості головної мети підвищення конкурентоспроможності європейського туризму шляхом забезпечення стійкості та доступності, визначено пріоритетні напрямки діяльності: спільне фінансування проектів з розвитку стійкого та конкурентного європейського туризму; розробка Європейської системи індикаторів туризму (ETIS) як інструмента управління DESTINACIAMI, який допоможе їм здійснювати моніторинг, вимірювання, оцінку стану туристичної галузі та сприяти підвищенню її стабільності; підтримка кампанії з розробки транс'європейських і національних туристичних продуктів стійкого туризму.

Регулювання туризму в ЄС здійснюється за допомогою таких господарських важелів: гроші (цільові бюджетні асигнування, субсидії та дотації на розвиток туристичної інфраструктури, збереження навколишнього середовища, культурної та історичної спадщини); кредити, податкові пільги і преференції, підтримка соціального туризму, стимулювання туризму у період «низького сезону» шляхом різного роду знижок, пільг тощо [27].

Уряди країн ЄС проводять політику зрівняння ПДВ на туристичну і готельну діяльність, ставка якого у різних країнах варіюється від 6% до 25%. Найбільша ставка ПДВ – 25% встановлена у Данії та Швеції, у Німеччині та Люксембурзі встановлено усереднений ПДВ у розмірі 15%, в Іспанії ПДВ на розміщення становить у середньому 7% і залежить від категорії готелю, ПДВ на послуги харчування, оренду автомобілів – 16%. У Греції ПДВ на розміщення і харчування становить 8%, використовується система знижок на ПДВ на туристичну діяльність у несезонний період. У Франції ПДВ на туристичну діяльність у середньому становить 10%, у тому числі на послуги розміщення –

6%, на послуги харчування – 19%. В Австрії ПДВ на послуги розміщення та харчування встановлений на рівні 10%. Однак, згідно з Федеральним законом Австрії про туристичний податок, усі туристичні підприємства платять місцевий збір за проживання одного туриста (на території громади – у місцевий бюджет, а на курортах – у курортний фонд). Сума збору залежить від сезону, при цьому пацієнти лікувальних закладів, а також діти до шести років, школярі та студенти звільняються від сплати збору [55].

У деяких європейських країнах туристичним організаціям надаються пільгові тарифи на комунальні послуги.

Щоб підкреслити якість європейського туризму та допомогти туристам порівнювати напрямки, Європейська Комісія запропонувала впровадити єдину європейську етикетку якості туризму на основі загальних європейських критеріїв [47].

Фінансові інструменти реалізації Стратегії стійкого та конкурентного європейського туризму представлені у вигляді єдиної системи спеціалізованих структурних фондів та Європейського інвестиційного банку, що є найбільшим джерелом інвестування в економічні та соціальні програми, у тому числі в індустрію туризму, в найменш розвинених європейських регіонах, до яких належить група країн Центральної та Східної Європи.

За допомогою цих інституцій інвестиції спрямовується на вирішення певних завдань у таких напрямках:

- зближення рівнів соціально-економічного розвитку країн-членів ЄС;
- реалізація попередньо визначених цільових програм і заходів у різних сферах (охорона довкілля, підготовка кадрів, дослідження ринків, підтримка об'єктів культурної спадщини).

До основних структурних фондів Європейського Союзу, які беруть участь у макроекономічному регулюванні розвитку туризму, слід віднести такі:

Європейський соціальний фонд (European Social Fund) – фінансує проекти, спрямовані на боротьбу із безробіттям, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів, вирішення інших соціальних проблем. Цей фонд

забезпечує фінансову допомогу малим і середнім підприємствам, у т.ч. туристичним, що сприяє підвищенню економічної активності і рівня зайнятості населення [51].

Фонд згуртування (The Cohesion Fund), створений у 2000р., його діяльність спрямована на фінансову допомогу країнам-членам ЄС, чий валовий національний дохід на одного мешканця становить менше 90% від середнього показника по ЄС, має на меті скоротити економічні та соціальні розбіжності, сприяти стійкому розвитку.

У період 2014–2021 років діяльність Фонду згуртування стосується Болгарії, Хорватії, Кіпру, Чехії, Естонії, Греції, Угорщини, Латвії, Литви, Мальти, Польщі, Португалії, Румунії, Словаччини та Словенії. Фонд згуртування виділив в цілому 63,4 млрд. євро на діяльність за такими напрямками:

- транс'європейські транспортні мережі, зокрема пріоритетні проекти європейського значення, визначені ЄС. Фонд згуртування буде підтримувати інфраструктурні проекти у рамках програми «Підключення до Європи» (Connecting Europe);

- охорона навколишнього середовища: підтримка проектів, пов'язаних з енергетикою або транспортом, якщо вони поліпшують навколишнє середовище з точки зору енергоефективності, використання відновлюваної енергії, розвитку залізничного транспорту, підтримки інтермодальності, зміцнення громадського транспорту тощо [49].

Європейський фонд регіонального розвитку (The European Regional Development Fund – ERDF) створений у 2000р., його діяльність спрямована на зміцнення економічної та соціальної єдності в Європейському Союзі шляхом виправлення дисбалансу між його регіонами. ERDF зосереджує свої інвестиції на кількох ключових пріоритетних напрямках:

- розвиток інфраструктури;
- підтримка малих та середніх підприємств;
- інновації та дослідження;

– інформаційні технології, захист навколишнього середовища, низько вуглецева економіка, запобігання ризикам.

ERDF підтримує програми, спрямовані на регіональний розвиток, економічні зміни, підвищення конкурентоспроможності та територіальне співробітництво в усьому ЄС [52].

Фонд солідарності Європейського Союзу (The European Union Solidarity Fund - EUSF) був створений для реагування на великі стихійні лиха та виражає європейську солідарність з регіонами, що потерпіли від стихійних лих у Європі. Допомога Фонду була використана для 80 ситуацій, що охоплюють різні катастрофічні події, включаючи повені, лісові пожежі, землетруси, буревії та посухи у 24-х європейських країнах на суму понад 5 мільярдів євро [50].

Екологічна складова також знайшла належне відображення у Стратегії стійкого та конкурентного європейського туризму і реалізується за допомогою дії різних директив і добровільних ініціатив, зокрема: директива Європейської комісії з охорони вод; директива про якість води; директива щодо збереження природних середовищ існування фауни і флори тваринного і рослинного світу; директива про Стратегічну екологічну експертизу тощо.

У якості доповнення до цих директив Європейської комісії та національного законодавства державичлени ЄС підписали низку міжнародних угод природоохоронної спрямованості: Паризьку кліматичну угоду 2015р., Угоду про збереження біологічного різноманіття та інші.

Вагомою роллю щодо розвитку туризму в Європі наділені громадські організації, основні з яких: Асоціація європейських авіакомпаній (Association of European Airlines – AEA); Асоціація з розвитку та координації європейських туристичних обмінів (Association for Development and Coordination of European Touristic Exchanges – ADCETE); Група асоціацій національних туристичних агентств при Європейському Екологічному співтоваристві (Group of National Travel Agents Associations within the EEC – GUNAVCEE); Група підтримки розвитку туризму в Європі (European Tourism Action Group – ETAG); Європейська асоціація пішохідного туризму (European Rambler's Association –

ERA); Європейська асоціація рекреації та відпочинку (European Leisure and Recreation Association – ELRA); Європейська організація відпочинку (European Leisure Organization – ELO); Європейська туристична комісія (European Travel Commission – ETC); Європейський інститут з вивчення та дослідження у сфері туризму (Institute Eur en de Recher – chers et d’Etudes Touristiques – IERET); Європейський союз робітників туризму (European Union of Tourism Offi cers – EUTO); Комітет готельної та ресторанної індустрії Європейського Союзу (Commettee of the Hotel and Restaurant Industry in the European Community – HOTREC); Об’єднання європейських туристичних операторів (Grand Order of European Tour Operators – GOETO).

Таким чином досвід ЄС із державного регулювання туризму є джерелом передових підходів, принципів і методів реалізації, тому може і повинен ефективно використовуватися в Україні з відповідною адаптацією до місцевих умов.

2.3. Особливості системи державного регулювання туристичної діяльності України

Законом України «Про туризм» визначено цілі, пріоритетні напрямки і способи регулювання туристичної діяльності [14]. Основними пріоритетними напрямами державної політики у сфері туризму є:

- удосконалення правових основ регулювання відносин у сфері туризму;
- забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць;
- розвиток в’їзного та внутрішнього туризму, сільського, соціального, екологічного (зеленого) туризму;
- розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку;
- створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення

та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання;

– забезпечення доступності туризму й екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, літніх людей, інвалідів та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг за цими категоріями осіб.

Організаційно-правові методи регулювання туристичної діяльності включають такі:

– загально нормативні методи (введення загальних правил створення, реорганізації, скасування всіх учасників туристського бізнесу, введення загального порядку діяльності фізичних й юридичних осіб);

– програмні-установчі методи (розробка цільової програми розвитку, адресних інвестиційних програм, концепції розвитку туризму, стратегії державної політики у сфері туризму);

– легалізуючі методи (ліцензування, акредитація, сертифікація);

– нормативно-кількісні вимірювальні методи (ціни, тарифи, нормативи на місткість, допустима вага багажу, податки, збори, ставки, митні збори та ін.);

– стимулюючі методи (кредити, пільги, відстрочення, антимонопольне регулювання, підтримка конкуренції та ін.);

– контрольно-облікові і забороняючі методи (контрольно-облікова і статистична звітність, заборони, обмеження, розпорядження, санкції, призупинення, визнання недійсними актів, угод тощо) [14].

Варто відзначити, що державна підтримка туризму передбачає використання традиційних способів його розвитку, що широко застосовуються в економічно розвинених країнах світу, де туризм є найважливішим джерелом доходів, а саме [48]:

– надання податкових преференцій, звільнення від податків туристських організацій, що розвивають в'їзний та внутрішній туризм;

– виділення бюджетних коштів на просування внутрішнього і в'їзного туризму;

– державне фінансування найбільш значущих проєктів у туристичній

сфері;

- сприяння кадровому забезпеченню туристської діяльності;
- бюджетне субсидування національних перевізників, туроператорів, які забезпечують розвиток внутрішнього і в'їзного туризму.

Слід відзначити, що на сьогодні не існує єдиного нормативного акта, який би повністю врегульовував рекреаційну діяльність. Замість цього, рекреаційна діяльність є втіленням нормативно визнаних видів діяльності: курортної, лікувально-оздоровчої, медичної, фізкультурно-оздоровчої та культурно-розважальної [22].

Основою рекреаційної діяльності виступають природні ресурси (земля, лісові, водні та кліматичні ресурси), використання яких також регулюється окремими законодавчими актами. Складність у державному регулюванні туристичної сфери викликає і наявність установ різних форм власності, і їх приналежність до різних відомств. Технічні системи (водо-, газо-, електропостачання) більшою мірою регулюються місцевими органами влади.

Українське туристське законодавство регулює туристичну діяльність через норми інших галузей права: конституційного, адміністративного, фінансового, цивільного, земельного та ін. Право людини на туризм не закріплено в Конституції України, але основні правові категорії – право на відпочинок (ст. 45) і свободу переміщення (ст. 33) забезпечені конституційними правами людини на охорону здоров'я (ст. 49), сприятливе навколишнє середовище (ст. 50), участь у культурному житті (ст. 54) та певні гарантії держави (ст. 46) [6].

Структура туристського законодавства включає два рівня:

1. Закони;
2. Інші нормативні правові акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевого самоврядування у сфері туризму.

Законодавчі акти першого рівня не тільки визначають стратегію розвитку туризму в Україні та закладають єдині підходи до організації туристської

діяльності, але й, визнаючи пріоритет міжнародного законодавства, узаємодіють з правовими системами країн ближнього і далекого зарубіжжя.

Нормативно-правові акти другого рівня розкривають особливості відносно до конкретного населення й території.

Відповідно до Закону України «Про туризм» державне регулювання туристичної діяльності здійснюється Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади у сфері туризму, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, а також іншими органами в межах їх компетенції (див. рис. 2.1).

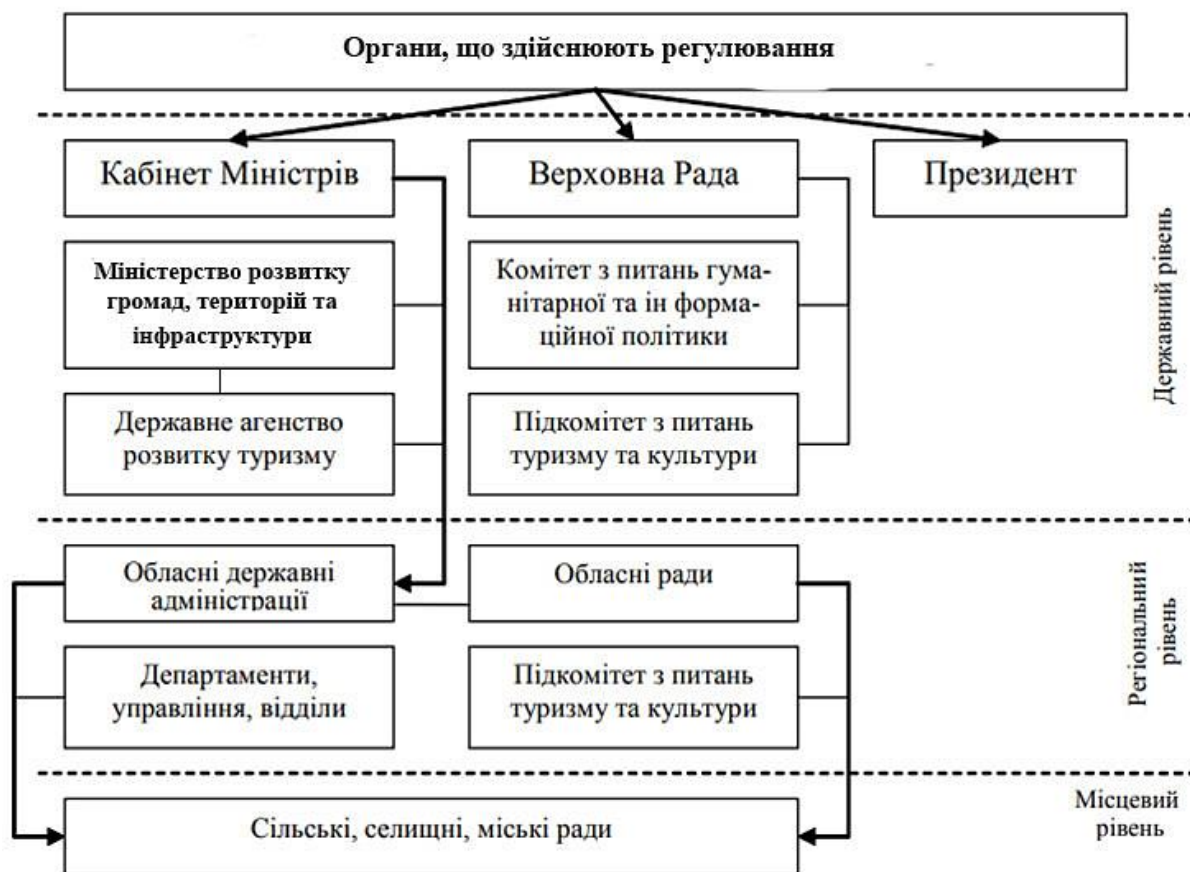

Рис. 2.1 – Рівні державного регулювання

За роки незалежності України відбулися такі організаційно-інституціональні змін – зміни центрального органу виконавчої влади в сфері туризму (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Особливості функціонування організаційної системи державної політики в туристичній сфері України

Роки	Центральний орган державної влади у сфері туризму
1989 – 1993	Центральна державна структура відсутня
1993 – 2000	Державний комітет України по туризму
2000 – 2001	Державний комітет молодіжної політики, спорту і туризму
2001 – 2002	Державний департамент туризму
2002 – 2006	Державна туристична адміністрація
2006 – 2010	Міністерство культури і туризму
2010 – 2014	Міністерство інфраструктури з 2011 року – Державне агентство України з туризму та курортів, діяльність якого спрямовувалася і координувалася Кабінетом Міністрів України через Міністра інфраструктури України
2015 – 2019	Міністерство економічного розвитку і торгівлі України Департамент туризму та курортів створений 22 липня 2016 року
2019 по теперішній час	Міністерство інфраструктури України, Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (створено 02.12.2022) Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ) утворене 4 грудня 2019 року

Починаючи з 24 грудня 2019 року, органом виконавчої влади у сфері туризму є Державне агентство України з туризму і курортів [26].

Основні складові адміністративного та правового регулювання туристичної діяльності показані в таблиці 2.4.

Основними організаційно-правовими засобами забезпечення підприємництва у сфері туризму є такі:

Таблиця 2.4 – Основні складові державного регулювання туристичної діяльності

Складова	Опис
Законодавство	Система законів, постанов та правил, які регулюють туристичну діяльність. Включає закони про туризм, охорону природних об'єктів, безпеку туристів тощо.
Ліцензування	Вимога до туристичних підприємств отримати спеціальну ліцензію для здійснення туристичної діяльності. Ліцензування забезпечує відповідність певним стандартам і правилам.
Контроль і нагляд	Здійснення органами державного управління контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму. Включає перевірку документів, відповідність умовам безпеки, стандартам обслуговування тощо.
Захист прав споживачів	Забезпечення прав туристів як споживачів. Включає право на інформацію, право на повернення грошей, захист права на безпеку та якість послуг.
Охорона навколишнього середовища	Заходи та правила щодо збереження та охорони природних ресурсів, забезпечення екологічності туристичної діяльності. Включає екологічні вимоги, обмеження щодо доступу до екологічно чутливих зон, регулювання поведінки з відходами.
Фінансове регулювання	Встановлення фінансових механізмів, таких як оподаткування, туристичні збори або відрахування, фінансова підтримка туристичних проектів
Митне регулювання	Встановлення правил і процедур перетину митного кордону при в'їзді або виїзді туристів. Включає оформлення митних декларацій, контроль за переміщенням товарів, обмеження щодо ввезення або вивезення певних товарів.
Маркетинг та просування	Розробка та реалізація маркетингових стратегій для просування туристичного продукту, підтримка туристичної реклами та іміджу країни або регіону, участь у туристичних виставках та подіях.
Страховання та безпека	Встановлення правил та вимог щодо страхування туристів та туристичних підприємств, забезпечення безпеки туристів під час подорожей, включаючи заходи з попередження та управління ризиками.
Міжнародне співробітництво	Складання та виконання міжнародних договорів та угод з питань туризму, співпраця з іншими країнами та міжнародними організаціями для забезпечення спільного розвитку туризму, обміну досвідом та інформацією.

- державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності;
- ліцензування;
- стандартизація;
- сертифікація;
- державний контроль;
- залучення порушників до адміністративної відповідальності.

Згідно з Конституцією України [6] громадяни мають право займатися підприємницькою діяльністю, у т.ч. туристичною, що не заборонена законодавством. Одним з організаційно-правових засобів забезпечення підприємництва у сфері туризму є державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності.

Законодавство України встановлює два види реєстрації суб'єктів підприємництва:

1) реєстрація підприємства (включаючи акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, приватне підприємство тощо), яка здійснюється в органі реєстрації;

2) реєстрація підприємницьких кооперацій, яка здійснюється також в органі реєстрації. Наприклад, для заняття підприємництвом з організації подорожей необхідно створити підприємство, а не підприємницьку кооперацію. Підприємства, що займаються підприємництвом з організації подорожей, поділяються на підприємства, що займаються підприємництвом з організації подорожей у межах країни, і підприємства, що займаються підприємництвом з організації міжнародних подорожей.

Слід зазначити, що держава істотно впливає на розвиток туристичної діяльності через нормативне регулювання шляхом визначення засад економічної, митної, податкової політики, визначення соціально-культурних пріоритетів та ін. [18]. Серед концептуальних завдань державної політики туристичної сфери в Україні на сучасному етапі розвитку економіки вчені виділяють, зокрема, необхідність розробки національної концепції туризму.

Більшість учених вважають, що діючі програми розвитку туризму в

основному носять декларативний характер, містять загальну інформацію про стан галузі й основні проблеми, ресурсний потенціал, який можна використовувати для їх вирішення, сукупність запланованих заходів. Однак негативним фактом є відсутність джерел отримання ресурсів для створення запланованих заходів, критеріїв для перевірки стану їх виконання, а також відповідальності осіб [38]. Над цими питаннями повинні працювати органи виконавчої влади.

В Україні система ліцензування не враховує специфіки здійснення діяльності у сфері туризму за видами (в'їзний, внутрішній, виїзний туризм та екскурсійна діяльність) [11].

Таким чином, ліцензується не вид підприємницької діяльності, а вид суб'єкта господарювання – туроператор і тур агент (див. Закон України «Про туризм» [14]). Ця норма суперечить державній туристичній політиці пріоритетів розвитку й державного стимулювання, в першу чергу в'їзного та внутрішнього туризму. Така практика ліцензування не дозволяє збалансувати туристичні потоки між в'їздом (надходження валюти в країну) і виїздом (відтік значних валютних коштів за межі України), тим самим не забезпечується державний захист національних економічних інтересів України, контроль вивезення валютних коштів тощо.

Показовим є досвід ряду країн (Туреччини, Єгипту та ін.), де існує напрацьована така практика: підприємство отримує дозвіл на здійснення туристичної діяльності лише на певний термін. По закінченню цього терміну, якщо підприємство не надало послуг іноземним туристам на своїй території на певну (фіксовану) суму, ліцензія анулюється [25].

Загалом ліцензування в Україні – це найбільш сприятливий засіб організаційно-правового забезпечення завдяки спрощеному (порівняно з сертифікацією) процесу отримання дозвільного документа. Однак ліцензування застосовується не у всіх країнах світу, а в тих з них, де існує категорійність об'єктів туристичної інфраструктури [21].

В Україні категорійність об'єктів туристичної інфраструктури визначена

як засіб державної політики туристичної галузі, спрямоване на оцінювання якості надання послуг курортними установами з розміщення та харчування, відповідно до встановлених державних стандартів системи якості [32].

Категорії якості та рівня обслуговування присвоюються об'єктам туристичної інфраструктури з метою підвищення рівня туристичного обслуговування, сприяння споживачам у свідомому виборі туристичних послуг, забезпечення рівних можливостей суб'єктам туристичної діяльності на ринку туристичних послуг, захисту законних інтересів, життя, здоров'я й майна громадян, підвищення рівня екологічної безпеки. Визначення категорії об'єктів туристичної інфраструктури здійснюється центральним органом виконавчої влади України, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері туризму.

Стандартизація – одним з організаційно-правових засобів забезпечення туристичної діяльності в Україні, метою якого є захист прав та інтересів туристів і сумлінних виробників турпродукту. В Україні більшість регуляторних нормативних актів – це стандарти того чи іншого змісту, що підтверджує тісний зв'язок процесів сертифікації та стандартизації, а також велике значення останньої для розвитку всієї туристичної індустрії [38].

Державна система стандартизації у сфері туристичної діяльності в Україні спрямована на таке: захист інтересів споживачів і держави з питань безпеки туризму, життя і здоров'я громадян, охорону майна і навколишнього середовища; класифікацію туристичних ресурсів України, забезпечення їх охорони, установлення гранично допустимих навантажень на об'єкти культурної спадщини та навколишнього середовища; підвищення якості товарів, робіт, послуг відповідно до потреб споживачів; забезпечення безпеки об'єктів туристичних відвідувань з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій; взаємозамінність та сумісність товарів, робіт, послуг, їх уніфікацію; створення нормативної бази функціонування систем стандартизації та сертифікації товарів, робіт, послуг [43].

Основні завдання стандартизації у сфері туризму полягають у встановленні:

- термінів і визначень основних понять у сфері стандартизації та управління якістю туристично-екскурсійного обслуговування;
- номенклатури показників якості послуг та обслуговування туристів;
- прогресивних вимог до технології і типових технологічних процесів надання туристичних послуг;
- вимог, які забезпечують безпеку послуг, охорону здоров'я населення, економічну безпеку, точність і своєчасність використання послуг, ергономічність та естетичність послуг й умов обслуговування;
- вимог до сертифікації туристичних послуг [43].

Стандарт – це нормативний документ, розроблений за згодою більшості зацікавлених сторін, де встановлюються для загального застосування типові принципи, правила, характеристики, методи, які стосуються різних видів діяльності та спрямовані на досягнення оптимального ступеня їх відповідності науково-технічних досягнень і впорядкування в певній галузі [7].

В Україні розроблений ряд національних стандартів у сфері туризму, серед яких виокремлюють такі:

ДСТУ 4268: 2003 «Послуги туристичні. Засоби розміщення. Загальні вимоги»(поширюється на засоби розміщення, призначені для проживання туристів, встановлює класифікацію засобів розміщення, загальні вимоги до них і до послуг, що надаються в них);

ДСТУ 4269: 2003 «Послуги туристичні. Класифікація готелів»(Встановлює класифікацію готелів та аналогічних засобів розміщення незалежно від форм власності та відомчої належності);

ДСТУ 3862: 99 «Ресторанне господарство. Терміни та визначення» (Поширюється на заклади громадського харчування і встановлює терміни та визначення);

ДСТУ 4281: 2004 «Заклади ресторанного господарства. Класифікація»(установлює класифікацію і вимоги до закладів ресторанного

господарства);

ДСТУ 4527: 2006 «Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення». Терміни, встановлені стандартом, обов'язкові для застосування у всіх видах нормативних документів, що стосуються сертифікації послуг з тимчасового розміщення (проживання), для визначення категорій готелів та інших об'єктів, які надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), а також для робіт по стандартизації [7].

У науковій літературі звертається увага на те, що сертифікація здійснюється в трьох формах, а саме:

- самосертифікація, яку здійснює саме підприємство – виробник продукції і послуг;
- сертифікація, яку здійснює споживач;
- сертифікація, яка виконується третьою стороною – спеціальною незалежною організацією. Ця форма користується найбільшою довірою в міжнародній та українській практиці.

Сертифікація товарів, робіт і послуг у сфері туристичної діяльності здійснюється з такою метою:

- допомоги споживачам у виборі товарів, робіт, послуг;
- дотримання обов'язкових норм, правил, вимог охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки;
- гармонізації стандартів, норм і правил з міжнародними стандартами, рекомендаціями і правилами, що стосуються вимог до об'єктів відвідування і туристичних послуг, взаємодії туроператорів, використання обмежених туристичних ресурсів, якості і видів туристичних послуг [7].

Українське законодавство необхідно гармонізувати з європейським, але необхідно наближати і рівень туристичного сервісу, який надається в Україні, до європейських норм. До тих пір, поки якість туристичних послуг в Україні не наблизиться до європейських, скасування обов'язкової сертифікації туристичних послуг без введення іншої, альтернативної системи, обов'язкової

категоризації, яка забезпечувала б дотримуватися певних правил якості продукту, є недоцільним і передчасним.

Закон України «Про туризм» передбачає два предмета контролю: якість послуг, що надаються, і дотримання ліцензійних умов, стандартів, норм, правил здійснення туристичної діяльності. Основні проблеми у системі контролю [14]:

- державний контроль здійснює цілий ряд органів;
- передбачено застосування методів документального контролю, які зводяться до перевірки документів на проведення туристичної діяльності, хоча більшість порушень прав і законних інтересів туристів відбувається на стадії споживання туристичного продукту. За такої ситуації не обійтися без методів фактичного контролю, тобто процесу перевірки надання туристичних послуг. Якщо на практиці при допомозі органів контролю можливо досягти необхідних результатів контролю з організації іноземного, внутрішнього туризму й екскурсійної діяльності, то проконтролювати процес надання туристичних послуг з організації закордонного туризму неможливо;
- порядок проведення контролю якості наданих туристичних послуг у законодавстві України відсутній, як відсутні й теоретичні дослідження, наприклад, критеріїв оцінки якості туристичних послуг;
- механізми здійснення контролю, передбачені законодавством у туристичній сфері, не відповідають сучасним вимогам до державного контролю та пріоритетних напрямів розвитку туризму, які визначені державою. Це стосується підстав проведення планового і позапланового контролю, термінів його проведення, прав і обов'язків органу контролю та суб'єктів туристичної діяльності, процедур залучення до відповідальності.

Отже, міжнародні підходи до організаційно-правового державної політики туристичної сфери забезпечують узгодженість політики в цій сфері на національному та регіональному рівнях. В Україні не повною мірою враховуються ці підходи, тому має місце протиріччя між приватними власниками суб'єктів господарювання в туристичній сфері й органами державної влади та місцевого самоврядування, що ускладнює регіональне

регулювання галуззю. Відтак, надзвичайно важливим є гармонізація інтересів, що можливо шляхом удосконалення організаційно-правового механізму державної політики туристичної сфери управління. Інакше, це може зумовити скорочення чисельності робочих місць, перепрофілювання виробництва, зміну об'єктів і структури послуг або повне закриття підприємств, що у свою чергу позначиться на економіці держави в цілому. Власне кажучи, потребують уточнення основні організаційно-правові засоби забезпечення підприємництва у сфері туризму, до яких належать: державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності, ліцензування, стандартизація, сертифікація, державний контроль, залучення порушників до адміністративної відповідальності.

Висновки до розділу 2

На підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

Світова практика переконливо доказує, що ідеальної формули створення оптимальної структури державного управління туристичною сферою не існує. Незважаючи на те, що у світі сформувалися як мінімум чотири основних моделі державного регулювання в сфері туризму, кожна країна має свої специфічні особливості.

У Європейському Союзі напрацьовано значний позитивний досвід у сфері макроекономічного регулювання туризму. Сформований у ЄС механізм макроекономічного регулювання туризму ґрунтується на моделі управління, заснованій на співробітництві державних і недержавних інституцій, але виходить за межі моделі «державно-приватного партнерства», оскільки передбачає широку участь зацікавлених громадських організацій – профспілкових, культурних, екологічних, спортивних тощо. Таким чином, ця модель регулювання впритул підійшла до моделі соціального партнерства, хоча це визначення у наведених офіційних документах ЄС не використовується.

Досвід ЄС макроекономічного регулювання туризму є джерелом

передових підходів і практик, може і повинен ефективно використовуватися в українській практиці з урахуванням її реалій.

Європейський союз, як один з провідних світових туристичних ринків, має значний досвід у державному регулюванні галузі туризму. Інноваційні підходи, які вже успішно впроваджуються в країнах ЄС, можуть стати важливим джерелом навчального досвіду для України. Використання такого досвіду допоможе забезпечити ефективне та прогресивне державне регулювання туризму, яке сприятиме зростанню конкурентоспроможності українського туристичного ринку.

Державне управління сферою туризму України, за останні 16 років перетерпіло безліч змін, аж до його повної відсутності з 1989 по 1993 роки. Сьогодні в Україні застосовують основні положення та механізми третьої моделі державного регулювання туризму: Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ) є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику в галузі туризму та курортів України.

Регулювання туристичної діяльності здійснюється Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування.

Основні складові державного регулювання туристичної діяльності: законодавство; державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності; ліцензування; стандартизація; сертифікація; державний контроль; залучення порушників до адміністративної відповідальності.

РОЗДІЛ 3. НАПЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

3.1. Концептуальні засади сучасної моделі державного регулювання туризму в Україні

Для удосконалення державного регулювання туризму в Україні, необхідно прийняти нові законодавчі акти, сприяти розвитку туристичних інфраструктурних проєктів, створенню інноваційних туристичних продуктів, підтримувати дослідження та розвиток технологій у галузі туризму. Україна може також залучатись до міжнародних проєктів та ініціатив, які сприяють розвитку туризму. Встановлення партнерств з країнами ЄС та участь у спільних проєктах можуть допомогти Україні впровадити передовий досвід та інноваційні практики у сфері державного регулювання туризму [37].

Можна змодельовати напрями удосконалення державного регулювання галузі туризму в Україні (див. рис. 3. 1).

Так, удосконалення державних механізмів регулювання туризму в Україні передбачає комплексний підхід, що включає належне законодавство, національну стратегію розвитку, ефективну координацію, фінансову підтримку, розвиток інфраструктури та послуг, маркетинг та просування, захист спадщини, інновації та моніторинг. Ці механізми сприятимуть стійкому розвитку туризму в Україні, привертанню більшої кількості туристів, підвищенню якості послуг та збереженню природних та культурних ресурсів.

Сьогодні в Україні, коли ситуація є доволі складною та потребує суттєвих зрушень, необхідно використовувати концепцію та основні риси централізованої моделі державного регулювання туризму. Вона передбачає створення самостійного єдиного центрального органу державного регулювання туристичної галузі на рівні Міністерства туризму [29], що сприятиме чіткій і скоординованій діяльності у галузі туризму, регламентуванню пріоритетних заходів її розвитку тощо.

Рис. 3.1. Основні напрями удосконалення державного регулювання галузі туризму в Україні [37]

Упродовж останніх років практично у всіх галузях діяльності в Україні характерними були кризові явища, які стримували орієнтири розвитку бізнесу та піддавали його інерційній залежності від зовнішніх чинників; загострювалася неузгодженість позицій великих власників капіталу, політичної еліти і влади щодо стратегічного розвитку держави, що додатково ускладнювалося відсутністю чіткої ринково орієнтованої національної ідеї та дій, які б змінювали культурно-ментальні риси вітчизняного населення [23], ставлення до права власності й законності діяльності. Практично нема спроб

підвищення в суспільстві довіри та підтримки реформ, стимулювання інтеграції та кооперації.

Наведені негативні факти суттєвою мірою знижують і без того низький суспільний рівень довіри у країні на тлі розрізненості в силових структурах та еліті, високої корупції і криміналізації в державі, відсутності повноцінної консолідації влади, бізнесу і громадськості у формуванні цивілізованих умов взаємодії, ускладнюють розвиток української економіки, в тому числі туризму [40].

В сучасних складних соціально-економічних, посткоронавірусних умовах та воєнному стані, коли постраждали усі туристичні напрямки й підприємства, а також були вжиті жорсткі безпрецедентні заходи щодо обмежень на подорожі при поширенні пандемії COVID-19 запровадження в Україні централізованої моделі державного регулювання туризму сприятиме зменшенню впливу кризових явищ на досліджувану галузь.

Дана модель визначає туризм пріоритетною галуззю національної економіки і характерна для держав, які відносять його до одного з основних джерел фінансових надходжень до бюджету.

Доцільно запропонувати проєкт моделі централізованого регулювання туризму в Україні, використовуючи позитивний досвід Хорватії з функціонування Міністерства туризму [35] впродовж 2016 – 2019 років.

Зокрема активніше використовувати регуляторні інструменти і механізми (правові, організаційні, адміністративні та ін.), притаманні централізованій моделі, що дасть змогу:

- найоптимальніше використовувати значний рекреаційно-туристичний потенціал України;
- забезпечити високий рівень державної підтримки малого та середнього бізнесу, який суттєво постраждав;
- створити ефективну систему безпеки туристів;
- врегулювати питання, пов'язані з екологічною безпекою;
- зменшити антропогенне і техногенне навантаження на туристичні

території тощо.

Розроблення національної стратегії розвитку туризму та її подальша реалізація в Україні сприятимуть виходу вітчизняного туризму з кризи, при цьому основними пріоритетами має бути підтримка та стимулювання розвитку внутрішнього туризму.

Відповідно до опрацьованого матеріалу та з причин загострення сучасної ситуації вважаємо за доцільне обґрунтувати для розвитку туризму в Україні такі основні завдання Міністерства туризму:

- розроблення туристичної політики і стратегії розвитку туризму;
- створення умов, що сприяли б залученню інвестицій у туризм;
- просування та розвиток малого і середнього бізнесу в галузі туризму й гостинності;
- застосування програм реабілітації у зв'язку з реструктуризацією готельних компаній та підприємств ресторанного господарства;
- контроль і участь у процесі приватизації туристичних підприємств;
- забезпечення туристичними інформаційними технологіями та розвиток вітчизняного туризму за кордоном;
- консультації та поради щодо розвитку туризму в нашій державі;
- створення мережі статистичної інформації щодо розвитку туризму в країні;
- подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі туризму;
- забезпечення сприятливих умов для туристичної комерційної діяльності, моніторингу й аналізу якості туризму і готельних послуг;
- підтримка розвитку системи освіти у галузі туризму, а також заохочення інновацій і творчості в туризмі шляхом створення аналітичних центрів та бізнес – інкубаторів;
- упровадження міжнародних стандартів якості житла і послуг;
- категоризація об'єктів туристичної індустрії та ресторанного господарства;
- координація та співробітництво з іншими міністерствами стосовно

питань, які мають значення для туризму.

Організаційна структура проєкту Міністерства туризму України має складатися з Генерального секретаріату (як окремий структурний підрозділ Міністерства туризму України), департаментів та незалежної служби, функції яких наведено в таблиці 3.1.

Міністрові туризму мають бути доручені управлінські, контролюючі й адміністративні функції в рамках міністерства.

При впровадженні централізованої моделі державного регулювання туризму необхідно враховувати стратегію розвитку соціальної відповідальності.

Саме створення умов для об'єднання зусиль на рівні бізнесу, держави та суспільства визначатиме передумови для формування колективної довіри та створення інновацій у галузі туризму.

Стратегія розвитку соціальної відповідальності у туризмі має охоплювати:

- напрями з консолідації інтересів та поліпшення рівня співпраці підприємств зі стейкхолдерами;
- зменшення адміністративного тиску органів влади;
- поширення позитивного досвіду впровадження програм із соціальної відповідальності;
- конкретних механізмів матеріального стимулювання бізнесу щодо підвищення екологічної відповідальності;
- подальшого наукового опрацювання проблеми утвердження системної соціальної відповідальності та пошуку механізмів мотивації до соціально відповідальної поведінки особистості й суспільства, а також соціально відповідальних дій бізнесу і держави;
- конкретизації заходів щодо соціальної відповідальності держави;
- механізми суспільного контролю за дотриманням сторонами взятих зобов'язань та відповідальності за їх виконання;
- заходи щодо реалізації податкової дисципліни і стимулів для соціально відповідальної діяльності [29].

Таблиця 3.1 – Функції в організаційній структурі проєкту Міністерства туризму України

Елемент структури	Функції
Генеральний секретаріат як окремий структурний підрозділ Міністерства туризму України	– планування та управління розвитком людських ресурсів, правове й інформаційне забезпечення у сфері державної служби і трудових відносин; – адміністративну та професійну діяльність; – планування і координацію всіх заходів, що передують укладанню договорів на постачання товарів, робіт та послуг; – безперебійну роботу інформаційної системи Міністерства і вдосконалення її; - координацію роботи між відділами та іншими структурними підрозділами Міністерства тощо.
Департамент туристичного ринку та міжнародного співробітництва має здійснювати	– регулювання туристичного ринку країни на основі реалізації заходів державної туристичної політики; – відстеження і аналіз політики в галузі туризму на регіональному та місцевому рівнях; – моніторинг та аналіз роботи економічних механізмів і заходів економічної політики щодо розвитку попиту та пропозиції туристичного ринку; – збір і аналіз статистичної й іншої відповідної інформації про тенденції та стан вітчизняного і міжнародного ринку туризму, відповідних баз даних; видання брошур, інформаційних листів та інших форм статистичних звітів та інформації, що відноситься до сфери туризму та гостинності тощо.
Департамент розвитку конкуренто-спроможності туризму має забезпечувати	– координацію діяльності, пов'язану з прийняттям і здійсненням стратегії розвитку українського туризму та розроблення генерального плану розвитку туризму; – проведення досліджень і формування планів окремих сегментів туризму та контроль за їх виконанням; – розроблення заходів, спрямованих на прискорення процесу приватизації та реструктуризації в індустрії туризму, реалізації проєктів щодо колишнього військового майна, а також інших державних активів у запланованих туристичних районах; – стимулювання інвестиційної діяльності, а також заходи з ліквідації перешкод для інвестицій у галузь туризму, контроль за їх виконанням.
Департамент зв'язків із громадськістю	має виконувати завдання, пов'язані з плануванням, керуванням і контролем інформації та зв'язків із громадськістю в Міністерстві, а також редагуванням веб-сторінок (WEB) міністерства, публікацією інформації про діяльність Міністерства тощо.
Незалежний департамент внутрішнього аудиту	має проводити внутрішні аудиторські перевірки в Міністерстві й забезпечувати експертизу його фінансової діяльності тощо.

З урахуванням зазначеного й запровадженням централізованої моделі державного регулювання зрушення в туризмі будуть суттєвими і сприятимуть поліпшенню економічної ситуації в країні.

Таким чином, аналіз світових моделей державного регулювання туризму дав змогу обґрунтувати доцільність використання в Україні моделі централізованого державного регулювання туризму, яка, на наш погляд, у сучасних реаліях розвитку української держави забезпечить (використовуючи зарубіжний досвід) розв'язання проблем розвитку вітчизняного туризму, що залежить від механізму функціонування його управлінської системи, рівня системи матеріально-технічного забезпечення, ролі державних та громадських інституцій, ефективності економіко-правового регулювання. Саме така модель притаманна країнам під час кризового стану галузі туризму чи перехідного періоду в економіці, коли ситуація потребує застосування певних адміністративних механізмів регулювання. Надалі, за умов покращення ситуації у вітчизняній економіці, вона має бути замінена на модель, яка передбачає та містить неоліберальні підходи (децентралізована, змішана моделі тощо).

3.2. Напрями вдосконалення регулювання розвитку туристичної діяльності в Україні

Генеральний секретар Всесвітньої туристської організації ООН (ВТО ООН, World Tourism Organization) Зураб Пололікашвілі ініціював створення робочої групи для підтримки туризму та економіки України та головною задачею було визначено, що ВТО ООН має об'єднати зусилля всіх членів туристичного співтовариства і зробити все можливе для того, щоб в'їзний туризм в Україні знову відновився [41].

1 червня 2023 року на 68-му засіданні Європейської комісії Всесвітньої туристської організації ООН Україну одноголосно обрали головною в цьому органі. На 69-му засіданні комісії Україна як країна-очільниця європейського

сектору представила програму туристичного розвитку регіону на 2024-2025 роки, де запропонувано країнам-членам ЄТК у найближчі два роки зосередити зусилля на розвитку сталого туризму. Зокрема, акцентувати увагу на просуванні маловідомих напрямків та активізувати роботу із залучення туристів до них; приділяти більше уваги освіті та навчанню спеціалістів туристичної галузі; посилити співробітництво з урядами та приватним сектором задля культурного обміну, що своєю чергою сприятиме взаєморозумінню між націями.

Таким чином, Україна готова інтегруватися в європейське туристичне середовище. Серед завдань, які стоять перед ДАРТ [26], є такі, виконання яких неможливо без удосконалення загальноекономічного законодавства країни, наприклад:

- залучення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму;
- забезпечення умов для створення нових робочих місць;
- створення сприятливих умов для розвитку туризму шляхом спрощення та гармонізації податкового, митного, прикордонного та інших видів регулювання;
- забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів та малозабезпечених громадян.

Зміст деяких завдань, покладених на ДАРТ, потребує більш ґрунтовного вивчення та вдосконалення. Перш за все це стосується забезпечення ліцензування туроператорської діяльності, встановлення відповідних категорій об'єктам розміщення, налагодження системи статистичних спостережень у сфері туризму.

Для збільшення обсягів туристичного потоку, зростання надходжень від туристичної діяльності, підвищення внеску суб'єктів господарювання, діючих у сфері туризму, в економіку України, потрібно:

1. Підпорядкувати ДАРТ безпосередньо Кабінету Міністрів України. Розширити повноваження ДАРТ, агентство повинно займатися розробкою та

вдосконалюванням нормативно-правової бази для організації туристичної діяльності, координувати взаємовідносини між міністерствами, відомствами й органами регіональної влади з питань розвитку туризму; налагоджувати зв'язки з іншими країнами та міжнародними організаціями щодо розвитку міжнародних туристичних обмінів, займатися просуванням національного туристичного продукту за рубежем, здійснювати інформаційне обслуговування туристичного бізнесу, мати функції контролю за провадженням діяльності у сфері туризму у межах своїх компетенцій.

Характерними особливостями такої моделі державного регулювання у сфері туризму в економічно розвинутих країнах є: активний пошук можливостей щодо узгодження інтересів держави та приватного бізнесу, центру та регіонів; отримання відносної самостійності національної туристичної адміністрації у прийнятті рішень; перехід на змішане фінансування – за рахунок коштів державного бюджету й від представників туристичного бізнесу.

2. Змінити підходи до гарантування туроператорами своєї цивільної відповідальності перед туристами шляхом установлення фінансових гарантій, розмір яких повинен залежати не тільки від виду туристичної діяльності, але й від обсягу надаваних туристичних послуг та отриманих доходів [11].

Для цього потрібно внести зміни до статті 15 Закону України «Про туризм», за вимогами якої мінімальний розмір фінансового забезпечення відповідальності туроператора з організації міжнародного туризму становить еквівалент 20 тис. євро, а туроператора з організації виключно внутрішнього та в'їзного туризму – 10 тис. євро. Не зважаючи на те, що означені суми встановлені як мінімальні, переважна більшість туроператорів України не коректує їх залежно від обсягів своєї діяльності.

Також варто зазначити, що саме вимога про наявність фінансової гарантії постійно порушується. Згідно Ліцензійному реєстру на 26 травня 2023 року зафіксовано 2829 ліцензій. Із них 16% призупинено дію ліцензії по причині: відсутній звіт за звітний період, відсутня веб-сторінка, відсутня гарантія [26].

Зауважимо, що одну з найголовніших умов провадження туроператорської діяльності виконали лише 10 – 12% туроператорів від їх загальної кількості. При цьому причинами рішень про анулювання ліцензій на туроператорську діяльність, які приймаються вкрай рідко, є не відсутність фінансового забезпечення, а заява самого туроператора про анулювання ліцензії або припинення ним підприємницької діяльності взагалі.

3. Скасувати законодавчу норму щодо виключності туроператорської діяльності (стаття 5 Закону України «Про туризм»), згідно з якою туроператори не мають права надавати послуги з розміщення, харчування, перевезення та інші, що значною мірою впливає на погіршення якості обслуговування туристів та не дозволяє туроператорам отримувати додаткові доходи.

Слід акцентувати увагу на те, що застосування норми про виключну туроператорську діяльність і заборону займатися таким фірмам будь-якою іншою діяльністю порушує як статті Конституції України, Громадського та Господарського Кодексів, так і багато інших законодавчих актів України. Найсильніше це заважає діяльності туроператорів з організації внутрішнього та в'їзного туризму, а також туристам. Відомо, що у нашій країні туристичний сезон продовжується не більше чотирьох місяців, протягом яких туроператори можуть активно працювати, тому що у міжсезоння роботи для них значно менше, а проваджувати іншу діяльність вони не мають права. У результаті цього означені туроператори змушені значно підвищувати ціни на туристичний продукт, що супроводжується постійними скаргами споживачів щодо невідповідності ціни та якості туристичних послуг.

Окрім того, вимога про виключну туроператорську діяльність обмежує розвиток туризму, не дозволяє розширювати його матеріально-технічну базу, тому що фірма-туроператор не має права створювати власні транспортні підрозділи, засоби розміщення, заклади харчування тощо [33].

4. Відновити ліцензування турагентської діяльності або запровадити на законодавчому рівні альтернативний механізм захисту прав споживачів та партнерів по бізнесу (наприклад, шляхом формування державного реєстру

суб'єктів туристичної діяльності для обов'язкового внесення до нього даних про турагентів; створення національного стандарту про вимоги щодо провадження турагентської діяльності).

5. Досить суперечливою є також норма про встановлення фінансової гарантії відповідальності турагентів (мінімальний розмір – 2 тис. євро), враховуючи, що турагентська діяльність не ліцензується й ДАРТ практично немає важелів, спрямованих на контроль за провадженням їх роботи.

Варто зазначити, що в Україні статистичні спостереження організовані за формою 1-Туризм «Звіт про туристичну діяльність», згідно з якою інформацію повинні надавати туроператори, турагенти та суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність. Проте, вважаючи, що навіть переважна кількість ліцензованих туроператорів не звітують перед органами статистики, то зайве сподіватися, що усі турагенти надають відомості про показники власної діяльності.

6. Увести нульову ставку ПДВ при оподаткуванні послуг по в'їзному туризму, що дозволить збільшити в'їзний туристопотік, знизити податковий тиск на суб'єктів підприємницької діяльності, діючих у сфері туризму, враховуючи міжнародний досвід з цього питання.

7. Стимулювати створення потужних громадських організацій, об'єднуючих туроператорів та турагентів, представників готельного та ресторанного бізнесу, які спроможні впливати на розвиток туристичного бізнесу в країні.

8. Переглянути вимоги до категорій готелів шляхом прийняття оновлених національних стандартів із готельного бізнесу, максимально наближених до європейської системи «Hotelstars Union», а також розробити нові правила провадження процедури категоризації.

9. Подолати суперечності між законами України «Про туризм», «Про курорти», «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та іншими нормативно-правовими документами, регламентуючими діяльність у сфері туризму, для розвитку лікувально-оздоровчого туризму та таких засобів

розміщення, як санаторії, профілакторії, пансіонати, будинки відпочинку тощо.

10. Сприяти розвитку галузевої науки, здійсненню досліджень у сфері туризму, вдосконалюванню підготовки фахівців з туризму; стимулювати вітчизняні підприємства туристичної галузі щодо створення умов для проходження студентами навчально-виробничої практики на їх базі, сприяти підвищенню престижу туристичних професій і заохоченню молоді до усвідомленого вибору кар'єри у сфері туризму тощо.

Існує певний комплекс механізмів залучення територіальних громад до розвитку туристичної галузі, зокрема дієвим механізмом співпраці органів місцевого самоврядування та підприємців у галузі туризму може стати регіональна туристична корпорація (туристичний кластер) як добровільне об'єднання юридичних осіб, створене з метою координації діяльності учасників, забезпечення захисту їхніх прав, інтересів у державних та інших органах, спільної реалізації учасниками різноманітних програм та проектів та розподілу прибутку, отриманого від їх здійснення.

Справою територіальних громад є також створення туристичних інформаційних центрів у формі підприємств, підпорядкованих органам місцевого самоврядування, які працюють на принципах самоокупності за рахунок отримання доходів від надання інформаційно-реklamних послуг подорожуючим та консультативних послуг виробникам туристичного продукту.

Ефективним механізмом залучення територіальних громад до розвитку туристичної галузі на регіональному і місцевому рівнях також видається створення робочої групи фахівців галузі, яка на основі розроблених на державному рівні типових положень, правил і рекомендацій, у контексті європейського досвіду, зокрема французького, розроблятиме конкретний план заходів для кожного окремого туристичного регіону. На першому етапі група має впроваджувати ці заходи в життя, а на наступних – контролювати і підтримувати їх для багатьох малих міст і сільських населених пунктів України, де туризм є найбільш перспективною галуззю, яка сприятиме їх соціально-

економічному зростанню.

Особливе значення має розвиток соціального туризму, який повинен підтримуватися й розвиватися за допомогою держави, керуючись положеннями Конституції України. Ці конституційні норми твердять, що Україна є соціальною державою, політика якої спрямована на створення умов, які забезпечують гідне життя людині та вільний розвиток особистості. Туризм, насамперед внутрішній, має бути доступним для усіх верств населення. Закріпленню пріоритету соціального туризму сприятиме прийняття спеціального законодавчого акта про соціальний туризм, який має створити реальні гарантії для реалізації людиною (насамперед, незахищеними верствами населення) свого права на туризм.

Окрім того, доцільно визначити реальні кроки державної підтримки пріоритетних для України видів туризму: в'їзного та внутрішнього (зокрема, спрощення та гармонізація податкового регулювання: звільнення від податку на додану вартість експорту послуг та зменшення ставки податку на прибуток; пропагування туристичних можливостей України за кордоном, у тому числі забезпечення за рахунок коштів державного бюджету часткового фінансування витрат участі туроператорів у престижних туристично-виставкових заходах, що проводяться за кордоном тощо), а також створення територій пріоритетного розвитку туризму та формування сприятливого інвестиційного клімату.

Висновки до розділу 3

Україна має потенціал для розвитку туризму, але стикається з рядом викликів. Недостатнє фінансування, недостатня інфраструктура, слабе управління та недостатнє просування туристичного потенціалу – це основні проблеми, які потрібно вирішувати для досягнення успішного розвитку туризму в країні.

Необхідно прийняти нові законодавчі акти, сприяти розвитку туристичних інфраструктурних проєктів, підтримувати дослідження та розвиток технологій у галузі туризму. Важливо встановлювати партнерства з

країнами ЄС та активно співпрацювати у межах міжнародних проєктів та ініціатив. Залучення додаткових інвестицій у туристичну галузь є ключовим фактором для її успішного розвитку.

Україна повинна створити сприятливий інвестиційний клімат та розробити механізми підтримки інвестиційних проєктів у туристичному секторі. Необхідно активно працювати над підвищенням якості туристичних послуг та розвитком людських ресурсів. Інвестиції в професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників туристичної галузі допоможуть підняти рівень обслуговування та задоволення потреб туристів.

Успіх розвитку туризму в Україні також залежить від активної співпраці з громадськістю та приватним сектором. Створення партнерських взаємин, залучення громадських організацій та приватних підприємств у процес прийняття рішень та реалізації проєктів сприятиме стійкому розвитку туризму.

В Україні на державному рівні необхідний чіткий механізм роботи туристичної галузі. Регулювання в сфері туризму вимагає підвищеної уваги з боку державних органів, відповідальних за організацію туристичної діяльності. Для подолання проблем, які існують у сфері туризму, треба на законодавчому рівні створити цивілізовані умови для того, щоб туристичний бізнес насправді заробив, тоді це буде вигідно всім – і туристам, і туристичним підприємствам, і фахівцям з туризму, і державі в цілому.

ВИСНОВКИ

Досягнуто основну мету дослідження, а саме проаналізовано державне регулювання туристичної діяльності у світі та в Україні, визначено напрями розвитку державної політики туристичної діяльності України.

В кваліфікаційній роботі досліджено чотири основні моделі державного регулювання туризму у світі. Для першої характерна наявність самостійного міністерства туризму (існує в 41 країні світу), для другої – наявність комбінованого міністерства туризму або в матеріальній, або у невиробничій сферах (існує в 78 країнах світу), для третьої («європейської») – наявність національної туристичної адміністрації при багатопрофільному міністерстві або при уряді (існує в 60 країнах світу), для четвертої – відсутність центрального органу виконавчої влади у сфері туризму (існує в 14 країнах світу)

Сьогодні в Україні також застосовують основні положення та механізми саме третьої моделі державного регулювання туризму. Сьогодні Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ) є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику в галузі туризму та курортів України.

Регулювання туристичної діяльності здійснюється Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування.

Основні складові державного регулювання туристичної діяльності: законодавство; державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності; ліцензування; стандартизація; сертифікація; державний контроль; залучення порушників до адміністративної відповідальності.

Всі нормативно-правові акти регулювання у галузі туризму можна умовно поділити на дві групи. Першу групу складають нормативно-правові акти загального значення: Конституція України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Закон України «Про захист прав споживачів», Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», Закон України «Про ліцензування певних видів господарської

діяльності», Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Закон України «Про страхування», Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності».

Другу групу складають нормативно-правові акти, що відносяться до спеціального законодавства з питань регулювання туристичної діяльності: Закон України «Про туризм», Державна програма розвитку туризму, Положення про Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України, Положення про ДАРТ, Порядок організації виїзду дітей за кордон на відпочинок та оздоровлення, Ліцензійні умови здійснення туроператорської діяльності.

Туроператорська діяльність ліцензується на основі Законів України «Про туризм» та «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» та наказ Міністерства «Ліцензійні умови провадження туроператорської діяльності». Згідно Ліцензійному реєстру на 26 травня 2023 року зафіксовано 2829 ліцензій. Із них 16% призупинено дію ліцензії по причині: відсутній звіт за звітний період, відсутня веб сторінка, відсутня гарантія.

В Україні система ліцензування не враховує специфіки здійснення діяльності у сфері туризму за видами (в'їзний, внутрішній, виїзний туризм та екскурсійна діяльність).

Таким чином, ліцензується не вид підприємницької діяльності, а вид суб'єкта господарювання – туроператор. В роботі запропоновано змінити підходи до гарантування туроператорами своєї цивільної відповідальності перед туристами шляхом установлення фінансових гарантій, розмір яких повинен залежати не тільки від виду туристичної діяльності, але й від обсягу надаваних туристичних послуг та отриманих доходів.

Для цього потрібно внести зміни до статті 15 Закону України «Про туризм», за вимогами якої мінімальний розмір фінансового забезпечення відповідальності туроператора з організації міжнародного туризму становить еквівалент 20 тис. євро, а туроператора з організації виключно внутрішнього та в'їзного туризму – 10 тис. євро. Не зважаючи на те, що означені суми

встановлені як мінімальні, переважна більшість туроператорів України не коректує їх залежно від обсягів своєї діяльності.

В сучасних складних соціально-економічних, посткоронавірусних умовах, воєнного стану – постраждали усі туристичні напрямки й підприємства, тому запровадження в Україні централізованої моделі державного регулювання туризму сприятиме зменшенню впливу кризових явищ на досліджувану галузь.

У кваліфікаційній роботі запропоновано проєкт моделі централізованого регулювання туризму в Україні, використовуючи позитивний досвід Хорватії з функціонування Міністерства туризму впродовж 2016 – 2019 років.

Організаційна структура проєкту Міністерства туризму України має складатися з Генерального секретаріату, департаментів та незалежної служби. Міністри туризму мають бути доручені управлінські, контролюючі й адміністративні функції в рамках міністерства.

Саме така модель притаманна країнам під час кризового стану галузі туризму чи перехідного періоду в економіці, коли ситуація потребує застосування певних адміністративних механізмів регулювання. Надалі, за умов покращення ситуації у вітчизняній економіці, вона має бути замінена на модель, яка передбачає та містить неоліберальні підходи (децентралізована, змішана моделі тощо).

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Висновок щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» та деяких інших законодавчих актів щодо основних засад розвитку туризму». URL : https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70072. (дата звернення: 23.10.2023).
2. Гаагська декларація з туризму: прийнята Міжпарламентським союзом і ЮНВТО 14 квітня 1989 р. Туризм в Україні: зб. норм.-прав. актів у п'яти томах. Т 5. Ужгород : ІВА, 2000. 280 с.
3. Господарський кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 25.05.2023).
4. Деякі питання діяльності Державного агентства розвитку туризму. Постанова Кабінет Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1162 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.05.2023)
5. Договір про заснування Європейської Спільноти (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text. (дата звернення: 28.11.2023).
6. Конституція України. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 25.05.2023).
7. Перелік національних стандартів сфери туризму. URL : <https://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=ecfd6c5a-1760-4d8d-a931-3a63f64e2310&title=GaluzeviStandarti/> (дата звернення: 23.11.2023).
8. Про захист прав споживачів : Закон України № 1023-XII. від 12.05.91 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 25.05.2023).
9. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 25.05.2023).
10. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України.

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 25.05.2023)

11. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1775-14#Text> (дата звернення: 25.05.2023).

12. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text> (дата звернення: 25.05.2023).

13. Про страхування : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.05.2023)

14. Про туризм : Закон України № 324/95-ВР від 15.09.1995 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.05.2023).

15. Цивільний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.05.2023).

16. Багров Н. В. Региональная геополитика устойчивого развития. Киев : «Либідь», 2002. 256 с.

17. Біль М. М. Механізм державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні: теоретико-прикладний аспект: монографія. Львів: 2011. 228 с.

18. Біль М., Третяк Г., Крайник О. Механізм державного управління туристичною галуззю (регіональний аспект): наук. розробка. Київ: НАДУ, 2009. 40 с.

19. Вихристенко Б., Опанасюк Н. Концепція системи правового регулювання туризму в Україні та проблеми правореалізації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 5 (127). С. 15–25.

20. Воротін В. Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій: монографія. Київ : вид. УАДУ, 2002. 392 с.

21. Галасюк С. С. Моделі державного регулювання в сфері туризму.

Наукові дослідження у сфері туризму: праці Міжнародної туристської Академії. 2010. Вип. 6. С. 189–204. URL: <http://infotour.in.ua/galasjuk.htm> (дата звернення: 28.11.2023).

22. Герасименко В. Г. Основи туристського бізнесу: Навч. посіб. Одеса : Черномор'я, 1997. 160 с.

23. Гостюк В. І. Сучасні моделі державного регулювання туристичної діяльності: міжнародна практика. *Юридичний вісник*. 2015. Вип. 2 (35). С. 105–108.

24. Гурбик Ю. Ю. Сутність та значення централізованої моделі державного регулювання туристичної сфери в Україні. *New economics: матеріали Міжнародного наукового форуму «New economics – 2020»* (31 жовтня 2020 р.). Київ, 2020. С. 174–175.

25. Давидова О. Г. Моделі державного регулювання розвитку туристичної діяльності: світовий досвід. *Ефективна економіка*. 2012. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1480> (дата звернення: 28.11.2023).

26. Державне агентство розвитку туризму. URL : <https://www.tourism.gov.ua/about-dart> (дата звернення: 25.05.2023)

27. Державне регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції / За заг. ред. В. Г. Герасименко, О. Л. Михайлюк. Київ: ФОП Гуляєва В. М., 2019. 332 с.

28. Домбровська С. М., Помаза-Пономаренко А. Л., Рибальченко Н. П. Туризм і право на нього в контексті гарантування безпеки : монографія. Харків: «Діса плюс», 2022. 272 с.

29. Карпенко А., Гурбик Ю. Сучасні моделі державного регулювання туризму. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2020. Вип. 25. С. 23–30.

30. Козловський Є. В. Організаційно-правові засади управління туристичною галуззю. *Вісник НАДУ*. 2005. № 1. С. 400–406.

31. Кравчук І. Державне регулювання розвитку туризму: зарубіжний

досвід та перспективи впровадження. *Вісник Львівського національного університету*. Серія «Міжнародні відносини». 2008. Вип. 24. С. 134–141.

32. Кравчук І. В. Організаційно-економічний механізм управління розвитком сфери туристичних послуг України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03. «Економіка та управління національним господарством». Львів. 2011. 22 с.

33. Леоненко Н. А. Дослідження моделей державного регулювання у сфері туризму. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2019. Вип. 11. С. 91–97.

34. Мельник А. Ф., Смоленський О. Ю., Васіна А. Ю., Гордієнко Л. Ю. Державне управління. Київ : Знання-Прес, 2003. 343 с.

35. Міністерство туризму та спорту Хорватії. URL : <http://www.mint.hr>. (дата звернення: 28.11.2023).

36. Мочерний С. В. Економічна теорія: навч. посіб., 4-те вид. Київ : ВЦ Академія, 2009. 640 с.

37. Родченко І. Ю., Щур Н. О., Гончаренко М. Ф. Інноваційні підходи до державного регулювання галузі туризму: досвід ЄС для України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Публічне управління та адміністрування. Том 34 (73). № 1. 2023. С. 162–167.

38. Савченко В. Ф., Стойка С. О. Роль держави у розвитку туристичної індустрії України. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2013. № 1 (17). С. 9–15.

39. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. 463 с

40. Туристична галузь України в період євроінтеграції: теоретичний аспект : монографія / колектив авторів ; за заг. ред. проф. В. М. Зайцевої . Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2021. 183 с.

41. Україна на Генасамблеї ВТО ООН представила програму туристичного розвитку Європейського регіону. URL : <https://interfax.com.ua/news/economic/941703.html>. (дата звернення: 23.10.2023).

42. Черниш І. В. Формування антикризової політики держави у

туризмі : монографія. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2014. 585 с.

43. Шведун В.О., Мельниченко О.А. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні: монографія. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2017. 345 с.

44. Щепанський Е. В. Державне регулювання розвитку туристично-рекреаційної сфери в Україні: теорія, методологія та практика : монографія. Хмельницький : Вид-во 249 ХУУП, 2018. 326 с.

45. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 6. С. 294.

46. Agenda for a Sustainable and Competitive European Tourism: Communication from the Commission of the European Communities (Brussels, 19.10.2007). URL : <https://www.eea.europa.eu/policy-documents/communication-from-the-commission-agenda>. (дата звернення: 28.11.2023).

47. Council Resolution of 21.05.2002 on the future of European tourism (2002/C 135/01), Council conclusions on the sustainability of European tourism (8194/05, 19.04.2005), European Parliament Resolution on new prospects and new challenges for sustainable European tourism (2004/2229 INI). URL : <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0621:FIN:EN:PDF>. (дата звернення: 28.05.2023).

48. Mamotenko, D., But, T., Židová, V. The impact of crisis factors on the development of the tourism in Ukraine. *Czech Journal of Tourism*. 9(1). 2023. P. 1–21.

49. The European Union: Cohesion Fund. URL : https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/cohesion-fund_en. (дата звернення: 28.11.2023).

50. The European Union: European Union Solidarity Fund. URL : http://ec.europa.eu/regional_policy/index.cfm/en/funding/solidarity-fund. (дата звернення: 28.11.2023).

51. The European Union: European Social Fund. URL : <http://ec.europa.eu/esf/home.jsp>. (дата звернення: 28.11.2023).

52. The European Union: European Regional Development Fund. URL :

http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/erdf. (дата звернення: 28.11.2023).

53. UNWTO World Tourism Barometer, May 2023. URL: https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2023-05/UNWTO_Barom23_02_May_EXCERPT_final.pdf?VersionId=gGmuSXlwFM1yoemsRrBI9ZJf.Vmc9gYD (дата звернення: 23.10.2023).

54. World Tourism Organization. URL : <https://www.unwto.org/world-tourism-day-2022>. (дата звернення: 25.05.2023).

55. Пащенко В. В., Мамотенко Д. Ю. Державне регулювання туризму в країнах Європейського Союзу. *Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства* : матеріали міжнар. наук. конф., 10 лист. 2023 р. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. С. 493–497.

ДОДАТКИ

Додаток А

Відомості про центральні органи виконавчої влади у сфері туризму різних країн
світу залежно від певної моделі державного регулювання

№	Країна	Підпорядкованість	НТА	Офіційні сайти	Макро- регіон	Рік вступу до UNWTO
1 модель – окреме міністерство туризму						
1	Аргентина	Міністерство туризму		http://www.turismo.gov.ar	Америка	1975
2	Беліз	Міністерство туризму		http://www.travelbelize.org	Америка	
3	Болгарія	Міністерство туризму		http://www.tourism.government.b g http://www.bulgariatravel.org	Європа	1976
4	Бразилія	Міністерство туризму		http://www.turismo.gov.br http://polpred.com/?ns	Америка	1975
5	Венесуела	Міністерство туризму		http://www.inatur.gob.ve	Америка	1975
6	Гватемала	Міністерство туризму		http://www.visitguatemala.com	Америка	1993
7	Гвінея-Бісау	Міністерство туризму		Email: mtotg-bissau@hotmail.com	Африка	1991
8	Гондурас	Міністерство туризму		http://www.iht.hn	Америка	2001
9	Гренада	Міністерство туризму		http://www.grenadagrenadines.co m http://www.grenada.mot.gd	Америка	
10	Греція	Міністерство туризму		http://www.gnto.gr http://www.visitgreece.gr http://www.mintour.gov.gr	Європа	1975
11	Домініканська Республіка	Міністерство туризму		http://www.godominicanrepublic.c om	Америка	1975
12	Еквадор	Міністерство туризму		http://www.ecuador.travel	Америка	1975
13	Еритрея	Міністерство туризму		http://www.eritreantourism.tse.co m.er	Африка	1995
14	Єгипет	Міністерство туризму		http://www.egypt.travel http://www.touregypt.net	Близький Схід	1975
15	Ємен	Міністерство туризму		http://www.yementourism.com/go v	Близький Схід	1977
16	Ізраїль	Міністерство туризму		http://www.tourism.gov.il http://www.visitisrael.gov.il	Європа	1975
17	Індія	Міністерство туризму		http://www.tourismofindia.com http://www.incredibleindia.org http://www.tourism.gov.in	АТР	1975
18	Індонезія	Міністерство туризму		http://www.budpar.go.id http://www.tourismindonesia.com http://www.indonesia.travel	АТР	1975
19	Камбоджа	Міністерство туризму		http://www.mot.gov.kh http://www.tourismcambodia.org	АТР	1975
20	Камерун	Міністерство туризму		http://www.cameroontourist.com	Африка	1975

21	Кенія	Міністерство туризму		http://www.tourism.go.ke http://www.magicalkenya.com	Африка	1975
22	Куба	Міністерство туризму		www.cubatravel.cu http://www.cubagob.cu	Америка	1975
23	Ліван	Міністерство туризму		http://www.lebanon-tourism.gov.lb http://mot.gov.lb	Близький Схід	1975
24	Мальдиви	Міністерство туризму		http://www.visitmaldives.com	АТР	1981
25	Мальта	Міністерство туризму		http://tourism.gov.mt/en http://www.visitmalta.com	Європа	1978
26	Мексика	Міністерство туризму		https://www.gob.mx/sectur	Америка	1975
27	Мозамбік	Міністерство туризму		http://www.futur.org.mz www.mozambique.mz http://www.moztourism.gov.mz	Африка	1995
28	Нова Зеландія	Міністерство туризму		http://www.newzealand.com/travel http://www.tourismresearch.govt.nz	АТР	
29	Оман	Міністерство туризму		http://www.omantourism.gov.om	Близький Схід	2004
30	Пакистан	Міністерство туризму		http://www.tourism.gov.pk	АТР	1975
31	Парагвай	Міністерство туризму		http://www.senatur.gov.py http://www.paraguay.travel	Америка	1992
32	Румунія	Міністерство туризму		http://www.turism.gov.ro	Європа	1975
33	Сальвадор	Міністерство туризму		http://www.elsalvador.travel http://mitur.gob.sv/	Америка	1993
34	Сент-Вінсент та Гренадіни	Міністерство туризму		http://www.gov.vc	Америка	
35	Сирія	Міністерство туризму		http://www.syriatourism.org	Бл. Схід	1975
36	Тринідад і Тобаго	Міністерство туризму		http://www.tourism.gov.tt/	Америка	
37	Туніс	Міністерство туризму		http://www.tunisietourisme.com.tn http://www.tourismtunisia.com	Африка	1975
38	Уругвай	Міністерство туризму		http://www.mnrt.org http://www.tourismtanzania.go.tz	Америка	1977
39	Філіппіни	Міністерство туризму		http://www.tourism.gov.ph	АТР	1991
40	Хорватія	Міністерство туризму		http://www.mint.hr http://www.croatia.hr	Європа	1993
41	Чад	Міністерство туризму		http://www.primature-tchad.org	Африка	1985
42	Ямайка	Міністерство туризму		http://www.visitjamaica.com http://www.tpdco.org	Америка	1975
43	Ангола	Міністерство готельного господарства та туризму		www.angola.org http://www.minhotur.gov.ao	Африка	1989
44	Зімбабве	Міністерство туризму та готельного господарства		www.tourism.gov.zw www.zimbabwetourism.net	Африка	1981
45	М'янма	Міністерство готельного господарства та туризму		http://www.myanmar-tourism.com http://www.hotel-tourism.gov.mm http://www.myanmartourism.org	АТР	

Продовження Додатку А

№	Країна	Підпорядкованість	НТА	Офіційні сайти	Макро-регіон	Рік вступу до UNWTO
Друга модель – комбіноване міністерство туризму та галузей матеріальної сфери						
1	Чилі	Міністерство економіки та туризму	Департамент по туризму (SERNATUR)	http://www.sernatur.cl	Америка	1975
2	Чорногорія	Міністерство сталого розвитку та туризму	Національна туристична організація (NTOM)	www.montenegro.travel http://www.mt.gov.me	Європа	2007
3	Австрія	Міністерство сталого розвитку та туризму		https://www.bmnt.gv.at	Європа	1975
4	Андорра	Міністерство туризму та торгівлі	Департамент по туризму (Andorra TurismeSAU)	http://www.turisme.ad http://www.andorra.ad	Європа	1995
5	Вануату	Міністерство туризму та торгівлі	Національний офіс туристичного розвитку (NTDO)	http://www.governmentofvanuatu.gov.vu	АТР	2009
6	Перу	Міністерство зовнішньої торгівлі та туризму		http://www.mincetur.gob.pe http://www.promperu.gob.pe	Америка	1975
7	Бахрейн	Міністерство промисловості, торгівлі та туризму		http://www.moci.gov.bh	Близький Схід	2001
8	Сан-Томе та Принсіпі	Міністерство промисловості, торгівлі та туризму		http://www.saotome.st	Африка	1985
9	Фіджі	Міністерство промисловості, торгівлі та туризму	Бюро туризму Фіджі (FVB)	http://www.fiji.travel	АТР	1997
10	Гайана	Міністерство туризму, промисловості та торгівлі	Гайанська туристична та адміністрація (GTA)	http://www.guyana-tourism.com http://www.mintic.gov.gy	Америка	
11	Колумбія	Міністерство торгівлі, промисловості та туризму		http://www.mincomercio.gov.co http://www.colombia.travel	Америка	1975
12	Уганда	Міністерство туризму, торгівлі та промисловості	Департамент по туризму (UTB)	http://www.mtti.go.ug http://www.visituganda.com	Африка	1975
13	Сербія	Міністерство торгівлі, туризму та телекомунікацій	Сектор туризму (Сектор за туризм)	http://www.mtt.gov.rs	Європа	2001

14	Мавританія	Міністерство торгівлі, індивідуального виробництва та туризму		http://www.primature.gov.mr http://www.mauritania.mr	Африка	1976
15	Коморські острови	Міністерство економіки, планування, енергетики, промисловості, індивідуального виробництва, туризму, інвестицій, приватного сектору та земельного кадастру		http://www.beit-salam.km	Африка	
16	Ісландія	Міністерство промисловості, енергетики та туризму	Ісландський департамент по туризму (ITB)	http://www.presspodium.com http://www.visiticeland.com	Європа	
17	Іспанія	Міністерство енергетики, туризму та цифрових технологій	Інститут туризму та («Turespaña»)	http://www.tourspain.es http://www.spain.info	Європа	1975
18	Сейшели	Міністерство транспорту та туризму	Сейшельський туристичний департамент (STB)	http://www.seychelles.travel http://www.tourism.gov.sc http://www.seychelles.com	Африка	1991
19	Багами	Міністерство туризму та авіації		www.bahamas.com http://www.bahamas.gov.bs	Америка	2005
20	Бангладеш	Міністерство цивільної авіації та туризму	Національна туристична організація (NTO)	http://www.tourismboard.gov.bd http://mocat.gov.bd/	АТР	1975
21	Сент-Люсія	Міністерство туризму та цивільної авіації	Сент-Люційський департамент по туризму	http://www.stlucia.org http://www.stlucia.gov.lc	Америка	
22	Барбадос	Міністерство туризму міжнародного транспорту	Туристична та адміністрація	http://www.visitbarbados.org/about-barbados-tourism.aspx	Америка	2015
23	Ірландія	Міністерство транспорту, туризму та спорту	Національна туристична адміністрація («Tourism Ireland»)	http://www.arts-sport-tourism.gov.ie http://www.tourismireland.com	Європа	
24	Домініка	Міністерство туризму, правових питань та цивільної авіації	Національна корпорація розвитку туризму (NDC)	http://www.ndcdominica.dm http://www.tourism.gov.dm	Америка	

25	Кірібаті	Міністерство зв'язку, транспорту та туризму	Кірібатська національна туристична адміністрація (KNTO)	http://www.kiribatitourism.gov.ki	АТР	
26	Суринам	Міністерство транспорту, зв'язку та туризму	Дирекція по туризму	http://www.mintct.sr	Америка	
27	Непал	Міністерство культури, туризму та цивільної авіації	Непальський туристичний департамент (NTB)	http://welcomenepal.com http://www.tourism.gov.np	АТР	1975
28	Японія	Міністерство землі, інфраструктури, транспорту та туризму	Японське туристичне агентство (JTA)	http://www.mlit.go.jp	АТР	1978
29	Самоа	Міністерство громадських підприємств та туризму	Самоанська туристична адміністрація (STA)	http://www.samoa.travel	АТР	
30	Люксембург	Міністерство малого бізнесу, туризму та житла	Національна Рада по туризму (ONT)	http://www.ont.lu http://www.mdt.public.lu	Європа	
31	Бенін	Міністерство туризму та індивідуального виробництва		http://www.gouv.bj http://www.benintourisme.com	Африка	1975
32	Кот-д'Івуар	Міністерство туризму та індивідуального виробництва	Івуарський департамент по туризму та готельному господарству (O.I.T.H.)	http://www.tourismeci.org	Африка	1975
33	Малі	Міністерство туризму та індивідуального виробництва	Малійський департамент по туризму та готельній справі (OMATHO)	http://www.tourisme.gov.ml http://officetourisme-mali.com http://www.malitourisme.com http://www.omatho.com	Африка	1975
34	Нігер	Міністерство туризму та індивідуального виробництва	Центр з просування туризму	http://www.niger-tourisme.com	Африка	1979
35	Центрально-Африканська Республіка	Міністерство туризму та індивідуального виробництва		http://www.kodro.net http://www.centrafrique-gouv.com/art-tourisme	Африка	1995
36	Марокко	Міністерство туризму, індивідуального виробництва та економіки	Національний офіс туризму (ONMT)	http://www.tourisme.gov.ma http://www.tourisme-marocain.com http://www.tourism-morocco.com	Африка	1975

37	Сенегал	Міністерство іноземних справ, індивідуального виробництва та туризму		http://www.tourisme.gouv.sn http://www.ministeretourisme.sn	Африка	1975
38	Гвінея	Міністерство туризму, готельної справи та індивідуального виробництва	Національний туристичний офіс (ONT)	http://ontguinee.free.fr http://www.guinee.gov.gn http://www.mirinet.com/ont	Африка	1985
39	Гаїті	Міністерство туризму та творчої індустрії	Державний секретаріат по туризму (SST)	http://www.haititourisme.org http://www.tourisme.gouv.ht http://www.visithaiti.gouv.ht	Америка	1975
40	Австралія	Міністерство природних ресурсів, енергетики та туризму	Австралійська туристична комісія (ATC)	http://www.australia.com www.btr.gov.au http://www.austrade.gov.au	АТР	2004
41	Бруней	Міністерство первинних ресурсів та туризму	Рада по туризму Брунею	http://www.tourismbrunei.com http://www.bruheimpr.gov.bn	АТР	2007
42	Палау	Міністерство природних ресурсів, та туризму	Туристична адміністрація Палау (PVA)	http://www.visit-palau.com http://www.palau.gov.net	АТР	
43	Танзанія	Міністерство природних ресурсів та туризму	Танзанійський туристичний департамент (TTB)	http://www.tanzaniatouristboard.com http://www.mnrt.org http://www.tourismtanzania.go.tz	Африка	1975
44	Того	Міністерство туризму, навколишнього середовища та лісових ресурсів	Управління з ісприяння культурному та туристичному надбанню	http://www.gouvernement.tg http://www.togo-tourisme.com	Африка	1975
45	Сан-Марино	Міністерство території, навколишнього середовища сільського господарства та туризму,	Сан-Маринський туристичний департамент (SMBT)	http://www.visitsanmarino.com	Європа	1975
2 модель – комбіноване міністерство туризму та галузей невиробничої сфери						
1	Болівія	Міністерство культури та туризму	Туризм Болівії (TB)	http://www.minculturas.gob.bo	Америка	1975
2	Італія	Міністерство культури та туризму	Державний департамент з туризму (ENIT)	http://www.enit.it http://www.italiantourism.com http://www.governo.it http://www.beniculturali.gov.it	Європа	1978
3	Ефіопія	Міністерство культури та туризму		http://www.tourismethiopia.org http://www.visitethiopia.org	Африка	1975
4	Туреччина	Міністерство культури та туризму		http://www.kulturturizm.gov.tr http://www.goturkey.com	Європа	1975

5	Малайзія	Міністерство туризму та культури	Департамент з просування туризму (МТПВ)	http://www.tourism.gov.my http://www.motour.gov.my http://www.tourism.gov.my	АТР	1991
6	Сьєрра-Леоне	Міністерство туризму та культури	Національний департамент туризму	http://www.sierraleonetourism.sl http://www.visitsierraleone.org	Африка	1975
7	Киргизстан	Міністерство культури, інформації та туризму	Департамент туризму	http://www.minculture.gov.kg	Європа	1993
8	Сомалі	Міністерство інформації, культури та туризму			Африка	
9	Лаос	Міністерство інформації, культури та туризму	Лаоська національна туристична адміністрація (LNTA)	http://www.tourismlaos.org http://www.visit-mekong.com http://www.tourismlaos.org	АТР	1975
10	Ліберія	Міністерство інформації, культури та туризму		http://www.micat.gov.lr	Африка	
11	Екваторіал. Гвінея	Міністерство інформації, культури та туризму	Генеральна Дирекція по	http://www.ceiba-guinea-ecuatorial.org	Африка	1995
12	Лесото	Міністерство туризму, навколишнього середовища та культури	Департамент по туризму	http://www.lesotho.gov.ls/lesothotourism.htm	Африка	1981
13	Папуа-Нова Гвінея	Міністерство туризму, мистецтв та культури	Адміністрація з просування туризму (PNGTPA)	www.pngtourism.org.pg http://www.papuanewguinea.travel	АТР	2005
14	Буркіна Фасо	Міністерство культури, мистецтв та туризму	Національний офіс по туризму (ONTB)	http://www.ontb.bf	Африка	1975
15	Східний Тимор	Міністерство туризму, мистецтв та культури		www.timor-leste.gov.tl	АТР	2005
16	Замбія	Міністерство туризму та мистецтв	Національний департамент по туризму (ZNTB)	http://www.zambiatourism.co	Африка	1975
17	Йорданія	Міністерство туризму та стародавностей	Йорданський департамент по туризму (JTB)	http://www.tourism.jo через http://www.mota.gov.jo http://www.visitjordan.com	Близький Схід	1975
18	Ірак	Міністерство туризму та стародавностей		http://www.mta.gov.iq	Близький Схід	1975
19	Албанія	Міністерство туризму та навколишнього середовища	Національна туристична організація (NTO)	http://www.turizmi.gov.al http://www.albania.al	Європа	1993

20	Антигуа та Барбуда	Міністерство туризму навколишнього середовища та		http://www.antigua-barbuda.org	Америка	
21	Монголія	Міністерство навколишнього середовища туризму та	Монгольська національна туристична організація (MNTTO)	http://www.mntto.org http://www.mongoliatourism.gov.mn	АТР	1990
22	Намібія	Міністерство навколишнього середовища туризму та	Намібійський департамент по туризму (NTB)	http://www.met.gov.na http://www.namibiatourism.com.na	Африка	1997
23	Південно-Африканська Республіка	Міністерство навколишнього середовища туризму та	Національний департамент по туризму (NDT)	http://www.environment.gov.za www.tourism.gov.za	Африка	1994
24	Алжир	Міністерство освоєння території, навколишнього середовища та туризму	Національний туристичний офіс (O.N.T.)	http://www.ont-dz.org http://www.matet.dz http://www.tourisme.dz	Африка	1976
25	Мадагаскар	Міністерство навколишнього середовища, лісу та туризму	Національний департамент по туризму	http://www.madagascar-tourisme.com http://www.meeft.gov.mg	Африка	1975
26	Конго ДР	Міністерство навколишнього середовища, збереження природи та туризму			Африка	1979
27	Малаві	Міністерство туризму, дикої природи та культури	Малавійський консорціум по туристичному маркетингу (Malawi TMC)	http://www.malawitourism.com www.malawi.gov.mw	Африка	1975
28	Ботсвана	Міністерство навколишнього середовища, дикої природи та туризму	Департамент по туризму Ботсвани (BTB)	http://www.botswanatourism.co.bw http://www.mewt.gov.bw	Африка	1995
29	Судан	Міністерство туризму та дикої природи		http://sudan-tourism.gov.sd	Африка	1975
30	Південний Судан	Міністерство охорони дикої природи та розвитку туризму		http://www.goss.org	Африка	
31	Свазіленд	Міністерство туризму, навколишнього середовища та комунікацій		http://www.mintour.gov.sz http://www.welcometoswaziland.com	Африка	1976
32	Габон	Міністерство туризму та державних		http://www.gabontour.com/ http://www.internetgabon.com/tourism	Африка	1975

		заповідників				
33	Білорусь	Міністерство спорту та туризму	Департамент по туризму	http://www.mst.by/tourizm http://belarustourism.by	Європа	2005
34	Польща	Міністерство спорту та туризму	Департамент по туризму	https://www.msit.gov.pl/en http://www.poland.travel	Європа	1976
35	Таїланд	Міністерство туризму та спорту	Туристична адміністрація Таїланда (TAT)	http://www.tourismthailand.org	АТР	1996
36	Південна Корея	Міністерство культури, спорту та туризму	Корейська туристична організація	http://kto.visitkorea.or.kr http://www.mcst.go.kr http://www.knto.or.kr/	АТР	1975
37	В'єтнам	Міністерство культури, спорту та туризму	В'єтнамська національна туристична адміністрація (VNAT)	http://www.vietnamtourism.gov.vn	АТР	1981
38	Сент-Кітс і Невіс	Міністерство туризму, спорту та культури		http://www.gov.kn	Америка	
38	Джибуті	Міністерство молоді, спорту, дозвілля та туризму	Національний туристичний офіс Джибуті (NOTD)	http://www.office-tourisme.dj http://www.intnet.dj	Африка	1997
40	Маврикій	Міністерство туризму, дозвілля та зовнішніх комунікацій	Маврикійська адміністрація з просування туризму (МТРА)	http://tourism-mauritius.mu http://tourism.gov.mu	Африка	1975
41	Гана	Міністерство туризму та діаспори	Ганський Департамент по туризму (GTB)	http://www.ghanatourism.gov.gh http://www.ghanatourism.gov.gh	Африка	1975
42	Шрі-Ланка	Міністерство туризму та розвитку християнських справ	Адміністрація по розвитку туризму в Шрі-Ланці (SLTDA)	http://www.srilankatourism.org	АТР	1975

3 модель – НТА у складі багатопрофільного міністерства

1	Нідерланди	Міністерство економіки	Департамент по туризму (NBTC)	http://www.nbtc.nl https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-economische-zaken http://www.holland.com	Європа	1976
2	Португалія	Міністерство економіки	Департамент по туризму	http://www.turismodeportugal.pt http://www.min-economia.pt	Європа	1976
3	Латвія	Міністерство економіки	Агентство розвитку туризму	http://www.em.gov.lv http://www.latviatourism.lv	Європа	2005
4	Литва	Міністерство економіки	Державний департамент туризму	http://www.tourism.lt http://www.travel.lt http://ukmin.lrv.lt/en/	Європа	2003

5	Македонія	Міністерство економіки	Сектор туризму та гостинності	http://www.economy.gov.mk http://www.macedonia-timeless.com	Європа	1995
6	Швейцарія	Міністерство економічних справ	Національна туристична корпорація «Switzerland Tourism»	http://www.myswitzerland.com http://www.seco.admin.ch	Європа	1976
7	Росія	Міністерство економічного розвитку	Федеральне агентство по туризму (Ростуризм)	http://www.russiatourism.ru	Європа	1975
8	Естонія	Міністерство економіки та комунікацій	Центр розвитку туризму «Enterprise Estonia»	http://www.eas.ee/	Європа	
9	Монако	Міністерство фінансів економіки	Адміністрація та по туризму та конгресам	http://www.gouv.mc http://www.visitmonaco.com	Європа	2001
10	Вірменія	Міністерство економічного розвитку та інвестицій	Державний комітет по туризму	http://www.stcarmenia.am http://www.armenia.travel	Європа	1997
11	Німеччина	Міністерство економіки енергетики	Німецький та центр туризму (DZT)	http://www.germany-tourism.de http://www.bmwi.de http://www.germany.travel	Європа	1976
12	Грузія	Міністерство економіки та сталого розвитку	Грузинська національна туристична адміністрація	http://www.gnta.ge http://www.georgia.travel	Європа	1993
13	Данія	Міністерство торгівлі, бізнесу та економічного зростання	Державне агентство з туризму «Visitdenmark»	http://www.visitdenmark.com http://www.oem.dk	Європа	
14	Україна	Міністерство економічного розвитку та торгівлі	Департамент туризму і курортів (ДТК)	http://www.me.gov.ua/	Європа	1997
15	Кабо-Верде	Міністерство економіки, розвитку та конкурентоспроможності	Департамент з розвитку туризму	http://virtualcapeverde.net http://www.governo.cv	Африка	2001
16	Фінляндія	Міністерство зайнятості та економіки	Туристична адміністрація «Visit Finland»	http://www.mek.fi http://www.tem.fi	Європа	
17	Канада	Міністерство промисловості	Канадська туристична комісія (CTC)	http://en-corporate.canada.travel http://uk.canada.travel	Америка	2000
18	Конго	Міністерство промисловості та навколишнього середовища		http://www.congo-site.cg/	Африка	1979

19	Боснія та Герцеговина	Міністерство зовнішньої торгівлі	Департамент туризму	http://www.turizamrs.org	Європа	
20	Угорщина	Міністерство закордонних справ та торгівлі	Департамент міжнародного туризму	http://www.hungarytourism.hu http://www.ngm.gov.hu	Європа	
21	Норвегія	Міністерство торгівлі, промисловості та рибальства	Норвезький департамент по туризму (NTB)	http://www.visitnorway.com http://www.regjeringen.no	Європа	2008
22	Руанда	Міністерство промисловості та торгівлі	Руандійський департамент по туризму (RTB)	http://www.rwandatourism.co http://www.minicom.gov.rw	Африка	1975
23	Сінгапур	Міністерство торгівлі та промисловості	Сінгапурський департамент по туризму (STB)	http://app.mti.gov.sg https://app.stb.gov.sg	АТР	
24	Словаччина	Міністерство транспорту та будівництва	Сектор туризму	http://www.mgrt.gov.si/en/	Європа	
25	Словенія	Міністерство економічного розвитку та технологій	Словенський департамент по туризму (STB)	www.slovenia.info/board http://www.mg.gov.si	Європа	
26	США	Міністерство торгівлі	Офіс по подорожам та туристичній індустрії (OTTI)	http://www.commerce.gov http://trade.gov http://trade.gov/mas http://tinnet.ita.doc.gov	Америка	
27	Чехія	Міністерство регіонального розвитку	Туристична адміністрація «CzechTourism»	http://www.mmr.cz http://www.czechtourism.cz	Європа	1993
28	Швеція	Міністерство підприємництва та енергетики зв'язку	Туристична адміністрація «Turist delegationen»	http://www.tillvaxtverket.se http://www.sweden.gov.se	Європа	
29	Афганістан	Міністерство інформації та культури	Департамент по туризму «Афган Тур»	http://www.afghan-tours.com	АТР	1975
30	Велика Британія	Міністерство культури, ЗМІ та спорту	Британська туристична адміністрація «VisitBritain»	http://www.visitbritain.org http://www.culture.gov.uk	Європа	
31	Казахстан	Міністерство культури та спорту	Комітет індустрії туризму	http://www.mks.gov.kz/eng/index.php	Європа	1993
32	Кувейт	Міністерство інформації		https://www.media.gov.kw	Близький Схід	2003
33	Нігерія	Міністерство інформації та культури	«Nigeriatourism»	http://www.nigeriatourism.net http://www.kanocommerceministry.org	Африка	1975
34	Франція	Міністерство закордонних справ та міжнародного розвитку	Агентство по туристичному розвитку «Atout France»	http://www.diplomatie.gouv.fr/en http://france.fr	Європа	1975

3 модель – НТА при уряді країни

1	Азербайджан	Уряд	Державне туристичне агентство	http://azerbaijan.travel http://salambaku.travel	Європа	2001
2	Бутан	Уряд	Бутанський департамент туризму (ТСВ)	http://www.tourism.gov.bt	АТР	2003
3	Ватикан	Уряд	Офіс із обслуговування прочан та туристів	http://www.vaticanstate.va	Європа	1979 (спост.)
4	Гамбія	Уряд	Державний департамент туристу та культури	http://www.visitthegambia.gm	Африка	1975
5	Іран	Уряд	Іранська організація культури, виробів індивідуального виробництва та туризму	http://www.ichto.ir http://www.president.ir	АТР	1975
6	Катар	Уряд	Катарська туристична адміністрація (QTA)	http://www.qatartourism.gov.qa	Близький Схід	2002
7	Кіпр	Уряд	Кіпрська організація по туризму (СТО)	http://www.visitcyprus.com www.mcit.gov.cy	Європа	1975
8	Китай	Уряд	Китайська національна туристична адміністрація (CNTA)	http://en.cnta.gov.cn	АТР	1983
9	КНДР	Уряд	Національна туристична адміністрація	Email 1: nta@star-co.net.kp Email 2: info@rpdcomb-madrid.com	АТР	1987
10	Коста-Ріка	Уряд	Костариканський департамент по туризму (ICT)	http://www.visitcostarica.com	Америка	1995
11	Лівія	Уряд	Генеральний Департамент по туризму та традиційним галузям промисловості	http://www.libyan-tourism.org http://www.libyan-td.com	Близький Схід	1977
12	Ліхтенштейн	Уряд	Департамент по туризму «Liechtenstein Tourism»	http://www.tourismus.li http://www.liechtenstein.li	Європа	
13	Маршаловіострови	Уряд	Туристична адміністрація (MIVA)	http://www.visitmarshallislands.com http://www.rmigovernment.org	АТР	

14	Молдова	Уряд	Національне агентство по туризму	http://www.turism.gov.md	Європа	2002
15	Нікарагуа	Уряд	Нікарагуанський Інститут туризму (INTUR)	http://www.intur.gob.ni http://www.visitnicaragua.com	Америка	1991
16	Панама	Уряд	Панамська туристична адміністрація (АТР)	http://www.atp.gob.pa	Америка	1996
17	Саудівська Аравія	Уряд	Саудівська комісія зі справ туризму та стародавностей (SCTA)	http://www.scta.gov.sa	Близький Схід	2002
18	Таджикистан	Уряд	Комітет по справах молоді, спорту та туризму	http://traveltajikistan.tj	Європа	2007
19	Туркменістан	Уряд	Державний комітет Туркменістану по туризму	http://tourism.gov.tmen/	Європа	1993
20	Узбекистан	Уряд	Державний комітет розвитку туризму	https://uzbektourism.uz/uz/	Європа	1993
21	Федеративні Штати Мікронезії	Уряд	Федеративний Департамент по туризму (FSMVB)	http://www.visit-fsm.org http://www.fsmgov.org	АТР	

4 модель – відсутність центрального органу виконавчої влади у сфері туризму

1	Бельгія	Усі питання, пов'язані з розвитком туризму, вирішуються на регіональному рівні	Tourism Flanders; Office de Promotion du Tourisme de la Région wallonne; Walonieetde Bruxelles	http://www.visitflanders.com http://www.visitbelgium.com http://www.opt.be http://www.belgium.be	Європа	
2	Бурунді				Африка	1975
3	Науру				АТР	
4	ОАЕ	Усі питання, пов'язані з розвитком туризму, вирішуються на регіональному рівні	Департамент туризму та комерційного маркетингу уряду Дубая (DTCM); Комітет розвитку торгівлі та туризму уряду Шарджа	www.dubaitourism.co.ae http://www.sharjhahtourism.ae	Близький Схід	

5	Соломонові острови			http://www.pmc.gov.sb	АТР	
6	Тонга			http://www.govt.to	АТР	
7	Тувалу			www.gov.tv	АТР	